

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อกล่าวถึงสิทธิของสตรี นับแต่อดีตต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ผู้ชายเป็นผู้กำหนดโครงสร้างภาระหน้าที่และกฎเกณฑ์ทางสังคม รวมทั้งกฎหมายที่ใช้บังคับหรือปกครองพลเมืองในประเทศ ความสำคัญทางสิทธิและฐานะของสตรีนั้นมักจะถูกกลบเกลียดโดยจงใจ ทั้งนี้เพื่อผู้ชายจะได้มีอำนาจทั้งในการปกครองและในครอบครัวอย่างเต็มที่ (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518: 97) แม้แต่ในประเทศไทย พบว่าตั้งแต่ในอดีตสตรีไทยไม่เคยได้รับความเสมอภาคเลยในทุกๆ ด้าน เมื่อเทียบกับชาย และสตรีในอดีตก็ไม่ได้ถือเอาเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต่ำต้อยหรือนำความไม่เสมอภาคที่ได้รับมาเป็นข้อเรียกร้องเพื่อเกิดการต่อต้านแต่อย่างใด (สุตารัตน์ ศุภพิพัฒน์กับคณะ, 2527: 3) แม้ในยุคสมัยที่โลกปัจจุบันได้ก้าวหน้าไปกว่าเดิม เราได้พบว่าสิทธิสตรีซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานยังถูกลิดรอนมาโดยตลอด ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชายในโอกาส สิทธิ และเสรีภาพในด้านต่างๆ ตั้งแต่ครอบครัว การทำงาน และแม้กระทั่งการศึกษา รวมถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จากการศึกษาของ Ware (1981:3-4) พบว่าแผนการพัฒนาในระดับต่างๆ ที่ผ่านมานั้น มักจะละเลยผู้หญิง งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ ก่อนปี ค.ศ. 1975 น้อยกว่าร้อยละ 1 ที่จะกล่าวถึงผู้หญิง แผนการพัฒนาฯ สร้างขึ้นโดยผู้ชายและเพื่อผู้ชาย ผู้หญิงมักจะปรากฏให้เห็นในหัวข้อสตรีและเด็ก ซึ่งเป็นเพียงหัวข้อย่อยเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การเรียกร้องสิทธิสตรีจึงปรากฏให้เห็นอยู่ตลอดมา รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของประเทศไทย (11 ตุลาคม 2540) แม้จะระบุไว้ชัดเจนว่า “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่อง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้” แต่หากพิจารณาหลักกฎหมายและระเบียบแบบแผนของสังคมที่เป็นอยู่ จะเห็นได้ชัดว่า กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนแนวปฏิบัติต่างๆ ยังไม่สอดคล้องกับหลักการของความเสมอภาคระหว่างบุคคลที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญมากมายหลายประการ เนื่องจากยังมีการเลือกปฏิบัติต่อสตรีอีกมาก ค่านิยมดั้งเดิมที่มองเห็นสตรีเป็นช้างเท้าหลังได้จุดรั้งให้กรอบความคิดของสตรีและบุรุษจำนวนไม่น้อยคับแคบ กลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นของสังคมไทย (สุธีรา ทอมสัน และเมทีนี พงษ์เวช, 2539: 35-39; บุญเลิศ ช่างใหญ่, 2541: 32; อีรนารถ กาญจนอักษร, 2542: 259-261; สอวาง ศรีนทุและอำไพวรรณ ตรีสกุล, 2543: 5-7)

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) (2536: 4-6) ได้สรุปประเด็นสำคัญในเรื่องของความไม่เท่าเทียมทางกฎหมายไว้อย่างน่าสนใจหกประการ คือ ประการแรก กฎหมายที่เสริมสร้างการเลือกปฏิบัติและไม่มีความยุติธรรมระหว่างหญิงและชายยังคงผ่านออกมาบังคับใช้เสมอ ประการที่สองคือ ถึงแม้จะมีการปฏิรูปกฎหมายอยู่ก็ตาม แต่รัฐบาลในหลายประเทศกลับไม่ได้ใช้กฎหมายดังกล่าว อีกทั้งโครงสร้างทางสังคมก็มักจะส่งเสริมอคติในการออกกฎหมายเกี่ยวกับสตรี ประการที่สามคือ ยังมีความล่าเอียงในการบังคับใช้กฎหมาย ความเชื่อทางสังคมและขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมที่เน้นการแบ่งแยกทางเพศ ก็ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นในระดับรากฐานของสังคม และบ่อยครั้งที่ไม่มี การแก้กฎหมายเก่าๆ ให้ทันสมัยมากขึ้น ประการที่สี่คือ กฎหมายที่เกี่ยวกับบุคคล ขนบธรรมเนียมและศาสนามักจะมีข้อขัดแย้งกับกฎหมายทางแพ่ง และมักมีอำนาจเหนือนโยบายของรัฐ และประการที่ห้าคือ ประเทศส่วนใหญ่มักจะขาดข้อมูลเชิงประจักษ์ เกี่ยวกับกฎหมายและวิธีการที่กฎหมายมีการบังคับใช้ในสังคม ประการสุดท้ายและสำคัญที่สุดก็คือ การปฏิรูปกฎหมายมักจะดำเนินไปโดยไม่สัมพันธ์กับผู้เกี่ยวข้อง หรือสามารถระดมความคิดเห็นมหาชนได้ในภาพรวม ซึ่งส่งผลให้สตรีจำนวนมากไม่มีความตื่นตัวต่อสิทธิของตนตามกฎหมาย และยังไม่เข้าใจกระบวนการบริหารและกฎหมายดีพอที่จะใช้สิทธิดังกล่าว ผลที่ตามมาก็คือสตรีถูกลิดรอนสิทธิของตนตามกฎหมาย กฎหมายได้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการมีสิทธิมีเสียงของสตรี และผลักดันให้สตรีตกอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบ

เมื่อพิจารณาปัญหาทางด้านกฎหมายของประเทศไทยพบว่า ยังมีกฎหมาย กฎ และระเบียบที่แสดงการเลือกปฏิบัติต่อสตรีอยู่หลายฉบับ เช่นกฎหมายครอบครัว กฎหมายอาญาเป็นต้น และสตรียังขาดข้อมูลและความเข้าใจด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว และอาชีพ สตรีมีส่วนร่วมในกระบวนการนิติบัญญัติน้อยทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น โอกาสของสตรีมีน้อยในการเข้ารับการศึกษาหรือกิจกรรมวิชาการด้านกฎหมาย และสุดท้ายคือสตรีที่ศึกษาด้านนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ยังให้ความสนใจและความสำคัญน้อยต่อประเด็นปัญหาของสตรี (กสส., 2537ก: 1-22)

ในปัจจุบันแม้ว่ากฎหมายหลายมาตราในประเทศไทยจะได้รับการแก้ไขให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายมากขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังมีกฎหมายอยู่หลายมาตราที่ยังไม่มีความเป็นธรรมอยู่ในปัจจุบัน คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส., 2541: 196-198) ได้ประมวลกฎหมายที่หญิงไทยยังไม่มีความเท่าเทียมกับชายไทยในกฎหมายครอบครัว และยังอยู่ในระหว่างดำเนินการแก้ไขเพื่อให้หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกันตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 30 วรรคสอง ได้แก่

1. การเรียกค่าทดแทนฐานประพฤตินอกใจคู่หมั้น กฎหมายระบุไว้ว่าชายคู่หมั้นอาจเรียกค่าทดแทนจากชายอื่นที่ข่มขืนหรือพยายามข่มขืนกระทำชำเราหญิงคู่หมั้นได้ ในขณะที่หญิงไม่มีสิทธิเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่มาแย่งคู่หมั้นได้
2. การขาดจากการสมรส กฎหมายระบุไว้ว่า สามีฟ้องหย่าได้ถ้าภริยามิซู้ แต่ภริยาจะฟ้องหย่าได้ต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่าสามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันทริยา ถ้าเพียงแต่ภริยาหลับๆ มิได้ยกย่องและมีได้อุปการะ ภริยาก็ยังฟ้องหย่ามิได้

3. การใช้นามสกุล พระราชบัญญัติการใช้ชื่อสกุล ปี พ.ศ. 2525 บัญญัติไว้ว่า สตรีที่สมรสแล้วจะต้องใช้นามสกุลของสามีเท่านั้น ซึ่งหากสตรีที่สมรสแล้วสามารถที่จะเลือกใช้นามสกุลเดิม นามสกุลของสามี หรือใช้ทั้งสองนามสกุลก็จะเกิดความเท่าเทียมกันมากขึ้น

4. การถือสัญชาติ แม้ในปี พ.ศ. 2535 จะได้มีการแก้ไขกฎหมายให้หญิงไทยที่แต่งงานกับชายต่างชาติ มีสิทธิที่จะให้ลูกถือสัญชาติตามผู้เป็นมารดาได้ (สุธีรา ทอมสัน, 2537: 22) แต่สามีของหญิงนั้นไม่สามารถอ้างทะเบียนสมรสขอถือสัญชาติไทยตามภรรยาได้ ในขณะที่ชายไทยสมรสกับหญิงต่างตัวมีโอกาสให้คู่สมรสได้สัญชาติไทย

5. การใช้คำนำหน้านาม พระราชกฤษฎีกายกานำหน้านามของสตรี พ.ศ. 2460 ซึ่งไม่มีความเสมอภาค คำนำหน้าของหญิงเปลี่ยนจาก “เด็กหญิง” เป็น “นางสาว” และเป็น “นาง” เมื่อสมรสแล้ว ในขณะที่ชายใช้คำนำหน้าชื่อว่า “เด็กชาย” แล้วเปลี่ยนเป็น “นาย” โดยใช้คำนี้ไปตลอด ถ้ากฎหมายมีคำนำหน้านามที่ใช้แทน “นาง” หรือ “นางสาว” และระบุสถานภาพสมรสของบุคคลไว้ในบัตรประชาชน จะเป็นการป้องกันการจดทะเบียนสมรสซ้อนได้ด้วย (กสส., 2537: 12-38) ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ ปรากฏเด่นชัดในกฎหมายครอบครัวที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ประกอบกับได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารจำนวนมาก ทำให้ตระหนักถึงปัญหาของความไม่เท่าเทียมที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายครอบครัวไทย และเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่าบุคคลทั่วไปทั้งหญิงและชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มข้าราชการ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นกลุ่มประชากรที่มีระดับการศึกษาค่อนข้างสูงนั้น มีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัวในระดับใด และมีทัศนคติต่อความไม่เท่าเทียมกันทางกฎหมายระหว่างชายและหญิงเป็นอย่างไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังมิได้มีผู้ใดทำการศึกษามาก่อนเลย โดยที่ผู้วิจัยเชื่อว่าความรู้และทัศนคติที่แตกต่างกันเหล่านี้จะส่งผลต่อแบบแผนการสมรสของประชากร รวมถึงการจดทะเบียนสมรสของประชากรในอนาคต

จากประเด็นปัญหาที่กล่าวมานั้น พอจะบ่งชี้ได้ว่าสตรีที่มีความรู้และทัศนคติต่อความไม่เท่าเทียมกันทางกฎหมายที่แตกต่างกัน นำที่จะมีแบบแผนการสมรสและการจดทะเบียนสมรสที่แตกต่างกัน เป็นต้นว่าสตรีที่มีความรู้ในเรื่องกฎหมายครอบครัวเป็นอย่างดี และมีทัศนคติเชิงลบต่อความไม่เท่าเทียมกันในกฎหมายครอบครัว ในอนาคตอันใกล้สตรีอาจจะใช้ชีวิตโสดโดยไม่ยอมมีคู่สมรสในอัตราที่เพิ่มขึ้น หรือมีคู่สมรสแต่ไม่ยินยอมที่จะจดทะเบียนสมรสเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้เป็นที่นิยมปฏิบัติในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา และหลาย ๆ ประเทศในทวีปยุโรป อันขัดกับค่านิยมประเพณีไทยในอดีตที่แม้จะยังไม่มีการจดทะเบียนสมรสก็ตาม แต่มีพิธีการสมรสที่เป็นที่ยอมรับของครอบครัวและสังคม โดยค่านิยมประเพณีนั้นก็ยังมีสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้

การศึกษาเรื่องดังกล่าวจึงมีความสำคัญที่นักประชากรควรจะต้องเรียนรู้ และหาคำตอบ การเก็บรวบรวมข้อมูลในเรื่องดังกล่าวข้างต้นมีประชากรกลุ่มเป้าหมายคือ ข้าราชการในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งอาจให้คำตอบน่าสนใจอันจะเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่อาจนำมาใช้เป็นแนวทางในการให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิทางด้านกฎหมายครอบครัวแก่บุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสตรีที่ยังอยู่ในฐานะที่ถูกรัดเอาเปรียบ รวมทั้งในอนาคตอาจใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายบางประเด็นให้หญิงและชายได้มีสิทธิเท่าเทียมกันอย่างสมบูรณ์ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาคำรู้และทัศนคติของข้าราชการในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัวในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญดังนี้

1. เพื่อศึกษาว่าข้าราชการมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวในระดับใด
2. เพื่อศึกษาว่าข้าราชการมีทัศนคติอย่างไรเกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัว
3. เพื่อศึกษาว่าปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความรู้ของข้าราชการเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัว ปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยอื่น ๆ
4. เพื่อศึกษาว่าปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อทัศนคติของข้าราชการเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัว ปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยอื่น ๆ

1.3 แนวคิดเชิงทฤษฎี

เรื่องของสิทธิสตรีโดยเฉพาะในกฎหมายครอบครัวนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ซึ่งแสดงออกให้เห็นได้ทั้งในรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งปรากฏว่ามีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวอยู่จำนวนไม่น้อย แต่ในการศึกษานี้ ได้นำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องแบ่งเป็น 3 หัวข้อด้วยกัน คือ 1) ทฤษฎีเกี่ยวกับความไม่เสมอภาคทางเพศ 2) ทฤษฎีโครงสร้างและภาระหน้าที่ และ 3) แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ ทัศนคติ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.3.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับความไม่เสมอภาคทางเพศ

ทฤษฎีเกี่ยวกับความไม่เสมอภาคทางเพศ ซึ่ง Marx และ Engles เป็นผู้ที่ได้วางพื้นฐานไว้ (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2540: 293-298) มีหลักการที่สำคัญ 4 ประการคือ ประการแรก ชายและหญิงไม่เพียงแต่มีฐานะที่แตกต่างกันในสังคมเท่านั้น แต่ยังมีฐานะที่ไม่เท่าเทียมกันด้วย โดยเฉพาะผู้หญิงจะได้รับทรัพยากรทางวัตถุ สถานภาพทางสังคม อำนาจ และ โอกาสที่จะสร้างความเป็นตัวของตัวเอง (self-actualization) น้อยกว่าผู้ชาย ผู้หญิงซึ่งมีส่วนร่วมในฐานะทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นฐานะที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชั้นสังคม เชื้อชาติ อาชีพ ชาติพันธุ์ ศาสนา การศึกษา สัญชาติ และปัจจัยที่สำคัญอื่น ๆ ทางสังคมมักจะด้อยกว่าเพศชาย ประการที่สอง ความไม่เสมอภาคต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว เป็นผลมาจากองค์กรทางสังคมไม่ใช่เกิดมาจากความแตกต่างที่สำคัญทางชีววิทยาและบุคลิกภาพระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย สำหรับหลักการสำคัญประการที่สามของทฤษฎีนี้คือ แม้ว่ามนุษย์แต่ละคนจะมีความแตกต่างกันในด้านศักยภาพและลักษณะสำคัญต่าง ๆ แต่ก็ไม่มีแบบแผนความแตกต่างทางธรรมชาติใดๆ ที่จะก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างเพศ ตรงข้ามมนุษย์ทุกคนถูกทำให้แตกต่างกันโดยความจำเป็นที่จะแสวงหาความเป็นอิสระในการที่จะสร้างความเป็นตัวของตัวเองให้เกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดและโอกาสต่างๆ หลักประการที่สี่ ทฤษฎีความไม่เสมอภาคทางเพศถือว่าหญิงและชายจะมีพฤติกรรมที่ตอบโต้ได้ง่ายและเป็นธรรมชาติต่อโครงสร้างทางสังคมและสถานการณ์ต่างๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ทฤษฎีนี้กล่าวว่าหญิงและชายจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามสถานการณ์ได้ ซึ่งในแง่นี้พบว่าทฤษฎีนี้แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากทฤษฎีความ

แตกต่างทางเพศ ซึ่งถือว่าความแตกต่างทางเพศไม่ว่าจะมีสาเหตุมาจากอะไรก็ตามมีลักษณะที่ยั่งยืนฝังลึกลงไปในบุคลิกภาพและเปลี่ยนกลับคืนได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

1.3.2 ทฤษฎีโครงสร้างและภาระหน้าที่

ทฤษฎีโครงสร้างและภาระหน้าที่ (Structural Functional Theory) ของ Talcott Parsons (1959, อ้างถึงใน อรอนงค์ สวัสดิ์บุรี, 2533: 19-21; สุเทพ สุนทรเกสัช, 2540: 287) มองครอบครัวในฐานะที่เป็นกลุ่มพื้นฐานขนาดเล็กในสังคม ซึ่งมีการประสานบทบาทของสมาชิกเข้าด้วยกัน ทำหน้าที่ดำรงไว้ซึ่งระบบครอบครัวภายในสังคมใหญ่ อิทธิพลและบทบาทระหว่างคู่สมรสในทฤษฎีโครงสร้างและภาระหน้าที่นี้ Parsons ได้วิเคราะห์ระบบครอบครัว โดยใช้แนวคิดของ “การจำแนกความแตกต่างระหว่างบทบาท” (Role Differentiation) โดยพิจารณาบทบาทของคู่สมรส พบว่าบทบาทที่สำคัญของสามีภรรยา คือ สามีจะมีความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอก ส่วนภรรยาจะรับผิดชอบเฉพาะภายในครอบครัว และ Parsons ยังได้แบ่งแยกบทบาทของคู่สมรสออกเป็น 2 ประเภท คือ บทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุ (Instrumental Role) ซึ่งสามีจะมีบทบาทความถนัดเฉพาะเป้าหมายทางวัตถุ คือบทบาทในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในสถาบันครอบครัว สามีถูกคาดหวังให้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวที่ดี (Good Provider) มีฐานะภายในชุมชน ส่วนภรรยาถูกคาดหวังให้มีบทบาทในการสนองจิตใจ (Expressive Role) ได้แก่ การเลี้ยงดูบุตร การให้ความรัก ความอบอุ่น แก่สมาชิกในครอบครัว บทบาททั้งสองประเภทนี้ได้แบ่งแยกโดยถือความแตกต่างระหว่างเพศเป็นพื้นฐานสำคัญ

จากการพิจารณาแนวความคิดทฤษฎีโครงสร้างและภาระหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสในสถาบันครอบครัวเป็นสิ่งที่คงที่และเปลี่ยนแปลงได้น้อย เพราะบทบาทต่างๆ อยู่ในลักษณะของการตอบสนองซึ่งกันและกันอย่างมีสมดุลย์ แนวการวิเคราะห์ดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการยอมรับบทบาทที่กำหนดขึ้นตามประเพณีนิยม ยึดถือความแตกต่างของเพศกำหนดบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบของผู้หญิง อย่างไรก็ตาม ภาระการเป็นแม่และการดูแลบ้านเรือนยังคงเป็นงานหลักของผู้หญิง แต่ผู้หญิงอาจได้รับการยินยอมหรือได้รับการมอบหมายให้ทำงานเชิงเศรษฐกิจเมื่อครอบครัวต้องการ ในหลายสังคมปรากฏว่าการช่วยเหลือทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัวถือเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่สมรสแล้ว ด้วยสังคมกำหนดว่านั่นเป็นส่วนหนึ่งของภาระหน้าที่ของภรรยา แต่ผู้หญิงที่ทำงานทั้งหลายมักเป็นเพียงผู้หารายได้เสริมให้แก่ครอบครัว บทบาทและหน้าที่เชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงจึงยังคงจำกัดอยู่ภายใต้อิทธิพลของขอบเขตตามประเพณีของสตรีซึ่งมักจะกำหนดให้สตรีทำงานบ้านมากกว่าทำงานนอกบ้าน อย่างไรก็ตามแต่ละสังคมอาจจะมีประเพณีที่แตกต่างกันไม่มากนักน้อยในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสตรี

แนวคิดนี้ยกย่องให้บุรุษมีบทบาทสำคัญในการเป็นเจ้าของบทบาทที่สำคัญในการสนองความจำเป็นของสังคม เช่นการมีบทบาทในการปกครอง ในทางเศรษฐกิจ และในด้านอื่นๆ ที่สนับสนุนความเป็นปึกแผ่นและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมที่นักสังคมวิทยาครอบครัวได้กล่าวไว้ว่า ยิ่งบุรุษมีความชำนาญและความรับผิดชอบในบทบาทภายนอกครอบครัวมากขึ้นเพียงไร ความเหนือกว่าของบุรุษในการตัดสินใจในครอบครัวจะยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น (Pitts, 1964, อ้างถึงในอรอนงค์ สวัสดิ์บุรี, 2533: 21)

จากทฤษฎีความไม่เสมอภาคทางเพศ และทฤษฎีโครงสร้างและภาระหน้าที่นั้น ได้ชี้ให้เห็นว่า ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ และความไม่ยุติธรรมที่หญิงได้รับนั้น ล้วนแล้วแต่เกิดจากบรรทัดฐานทางสังคมทั้งสิ้น โดยเฉพาะค่านิยมทางสังคม รวมถึงจารีตประเพณีเดิม ๆ ที่ให้ชายเป็นผู้ได้เปรียบและมีอำนาจเหนือหญิง ได้กลายเป็นกรอบของการประพฤติปฏิบัติตนในครอบครัว สังคม อีกทั้งยังส่งผลไปถึงกฎหมายที่ใช้ปกครอง และทำให้กฎหมายหรือสังคมสร้างความไม่เท่าเทียมแก่หญิงชายทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ นอกจากนี้สถานการณ์ต่างๆ เช่น ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ ก็เป็นตัวกำหนดความรู้และทัศนคติของบุคคลด้วยเช่นกัน และในงานวิจัยนี้ที่มุ่งจะศึกษาถึงความรู้และทัศนคติของข้าราชการเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัวย่อมที่จะคาดหมายได้ว่ากลุ่มประชากรที่เป็นตัวอย่างที่มีความแตกต่างกันทางด้านเพศ และมีภูมิหลังทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และอื่นๆ น่าจะมีความรู้และทัศนคติแตกต่างกัน

1.3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติ

ในงานวิจัยนี้ได้ใช้แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติประกอบเป็นกรอบความคิดของการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้คือ

1.3.3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้

การเรียนรู้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับทัศนคติ Carter V. Good (1973, อ้างถึงใน เยาวภา เวคะวากยานนท์, 2527: 6) ให้คำจำกัดความไว้ว่า ความรู้ คือ (1) การสะสมข้อเท็จจริงหรือหลักการเบื้องต้นต่างๆ ที่มนุษย์สามารถเข้าใจได้ (2) เป็นการสืบเสาะแสวงหาอย่างจริงจังภายในขอบข่ายประสบการณ์ของมนุษย์ (3) เป็นผลที่ได้มาจากปัญญาของมนุษย์ส่วนหนึ่งและจากประสบการณ์อีกส่วนหนึ่ง (4) เป็นการระลึกถึงสิ่งเฉพาะหรือทั่วไปหรือระลึกถึงโครงสร้างแบบแผน ตลอดจนการระลึกได้ในสิ่งต่างๆ ซึ่งเน้นในด้านกระบวนการทางจิตวิทยาของความจำ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นการจดจำได้ถึงสิ่งที่เคยรับรู้มาก่อนแล้ว

นอกจากนี้ Benjamin S. Bloom (1971, อ้างถึงในเพ็ญจันทร์ สุทธิพิเชษฐ์กุล, 2534: 26; มรกต พรพิบูลย์, 2534: 56-58; และสุกัญญา อามีน, 2539:17) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า “ความรู้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เฉพาะเรื่อง หรือเรื่องทั่วไป ระลึกถึงวิธีการกระบวนการ หรือสถานการณ์ต่างๆ โดยเน้นความจำ” และได้กล่าวถึงความสามารถที่เกิดจากการเรียนรู้ว่ามีองค์ประกอบ 6 ประการคือ

- 1) ความรู้ทำให้ทราบถึงความสามารถในการจำและระลึกถึงเหตุการณ์ หรือประสบการณ์ที่เคยพบมาแล้ว (Recall) สามารถดึงเอาข้อมูลจากความจำออกมาได้
- 2) ความเข้าใจ (Comprehension) ทำบางสิ่งบางอย่างได้มากกว่าการจดจำเนื้อหาสามารถแสดงให้เห็นด้วยภาพ ให้ความหมาย แปลความ และเปรียบเทียบกับความคิดอื่นๆ ได้
- 3) การนำไปใช้ (Application) สามารถนำข้อเท็จจริงที่เป็นนามธรรม ปฏิบัติจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม
- 4) การวิเคราะห์ (Analysis) สามารถใช้ความคิดในรูปของการนำความคิดมาแยกเป็นส่วน หรือนำข้อมูลมาประกอบกันเพื่อการปฏิบัติได้

5) การสังเคราะห์ (Synthesis) สามารถการนำข้อมูลและแนวคิดมาประกอบกัน แล้วนำไปสร้างสรรค์สิ่งใหม่ซึ่งแตกต่างไปจากเดิม

6) การประเมินค่า (Evaluation) สามารถใช้ข้อมูลเพื่อกำหนดเงื่อนไข รวบรวม และวัดข้อมูลตามมาตรฐานเพื่อให้ได้ข้อตัดสินของประสิทธิผลในแต่ละกิจกรรมได้

แหล่งที่มาของความรู้ อาจแบ่งได้เป็น 5 แหล่งคือ (กิตติมา, 2520: 29-30, อ้างถึงใน ไพบูลย์ สุทธิสุภา และสนิท วงศ์ประเสริฐ, 2541: 6-8)

1. Revealed Knowledge เป็นความรู้ที่อ้างว่าพระเจ้าเป็นผู้ประทานให้ เชื่อกันว่าความรู้ประเภทนี้ทำให้ตนเป็นนักปราชญ์ได้ ได้แก่ความรู้ที่ได้จากคำสอนของศาสนาต่างๆ ซึ่งยอมรับว่าเป็นจริง และดัดแปลงแก้ไขไม่ได้

2. Authoritative Knowledge เป็นความรู้ที่ได้มาจากความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

3. Intuitive Knowledge เป็นความรู้ที่เกิดจากการหยั่งรู้ขึ้นมาฉับพลัน รู้สึกขึ้นได้ด้วยตนเอง ไม่รู้ว่าได้มาอย่างไร รู้แต่ว่าค้นพบสิ่งที่กำลังค้นหาอยู่ และทดสอบได้โดยการพิจารณาหาเหตุผล

4. Rational Knowledge เป็นความรู้ที่ได้จากการคิดหาเหตุผลซึ่งแสดงความเป็นจริงในตนเอง

5. Empirical Knowledge เป็นความรู้ที่ได้จากการสัมผัส การเห็น การได้ยิน การจับต้อง การสังเกต

ระดับของความรู้ แบ่งได้เป็น 4 ระดับดังนี้ คือ

1. ความรู้ระดับต่ำ ได้แก่ ความรู้อันเกิดจากการเดา หรือภาพลวงตาทางประสาทสัมผัส

2. ความรู้ระดับธรรมดา ได้แก่ ความรู้ทางประสาทสัมผัส หรือความเชื่อที่สูงกว่าที่ยังไม่แน่นอน แต่อาจเป็นไปได้

3. ระดับสมมติฐาน ได้แก่ ความรู้ที่เกิดจากความคิดหรือความเข้าใจ ซึ่งไม่ได้เกิดจากประสาทสัมผัส เช่น ความรู้ทางคณิตศาสตร์ ความรู้ชั้นนี้ถือเป็นสมมติฐานเพราะเกิดจากคำนิยามและสมมติฐานที่ยังมิได้พิสูจน์

4. ระดับเหตุผล ได้แก่ความรู้จากตรรกวิทยา เป็นความรู้ที่ทำให้มองเห็นรูปหรือมโนภาพว่าเป็นเอกภาพ

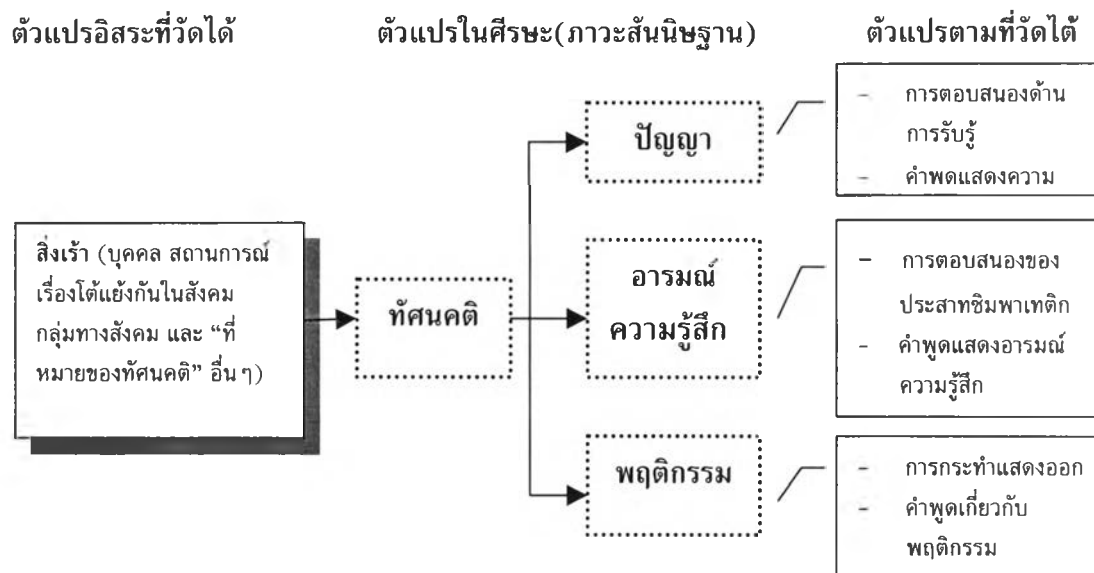
จากแนวคิดนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้และความรู้ต่างๆ มีที่มาจากหลายๆ แหล่งรวมทั้งจากภูมิหลังและประสบการณ์ของแต่ละคนที่แตกต่างกันออกไป นอกจากนั้นแล้วความรู้ดังกล่าวยังส่งผลและมีอิทธิพลต่อความนึกคิด ความรู้สึก ความเชื่อ จนอาจกล่าวได้ว่า ความรู้ส่งผลต่อทัศนคติหรือก่อให้เกิดทัศนคติที่แตกต่างกันออกไป ดังจะกล่าวถึงต่อไป

1.3.3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525: 235) ระบุไว้ว่า “ทัศนคติ หรือ เจตคติ หมายถึงท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด” และตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า *attitude* หรือ *aptitudo* ซึ่งหมายถึงความพร้อมหรือแนวโน้มจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด (ธีระพร อูวรรณโณ, 2535: 434)

Shaw and Wright (1976:3, อ้างถึงในสุภัทญา อามีน, 2539:18) อธิบายว่าทัศนคติ หมายถึงความรู้สึกทางจิตใจของบุคคล เนื่องจากการเรียนรู้ตลอดจนประสบการณ์ ซึ่งกระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรมไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง การตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือจินตนาการต่างๆที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง

แนวคิดของ Rosenberg and Hovland (1960, อ้างถึงในธีระพร อูวรรณโณ, 2535: 434-435) ได้นิยามทัศนคติไว้ว่ามีสามองค์ประกอบ ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภาพแสดงแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติของ Rosenberg and Hovland (ปี ค.ศ.1960)

จากแผนภาพนี้ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าสิ่งเร้าซึ่งอาจเป็นตัวบุคคล สถานการณ์ เรื่องโต้แย้งกันในสังคม กลุ่มทางสังคม และที่หมายของทัศนคติฯ เหล่านี้ทำให้บุคคลมีตัวแปรอยู่ในศีระยะ (Intervening Variables) (ในทางจิตวิทยาเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าภาวะสันนิษฐาน) เกิดเป็นทัศนคติที่เป็นตัวทำให้มีการตอบสนองภายใน 3 ประเภทคือ ปัญญา (Cognition) อารมณ์ความรู้สึก (affect) และพฤติกรรม (behavior) *ตัวแปรปัญญา* หมายถึงการรับรู้ การคิด และความเชื่อเกี่ยวกับที่หมายของทัศนคติ และสามารถวัดได้ด้วยคำถามในรูปของคำพูดหรือข้อเขียน *ตัวแปรอารมณ์ความรู้สึก* วัดได้ด้วยการวัดทางสรีระต่างๆ เช่นความดันโลหิต หรือความต้านทานไฟฟ้าที่ผิวหนัง และวัดได้จากคำตอบว่าชอบหรือไม่ชอบที่หมายของทัศนคติเพียงไร *ตัวแปรพฤติกรรม* วัดได้จากการสังเกตการกระทำที่บุคคลแสดงออกและคำพูดของบุคคลเกี่ยวกับเจตนาต่อที่หมายของทัศนคติ (ที่หมายของทัศนคติในที่นี้หมายถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใดหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ให้ความสนใจในขณะนั้น)

อย่างไรก็ตาม Rosenberg and Hovland (1960) (อ้างถึงในธีระพร อุวรรณโณ, 2535: 435) มักพิจารณาว่าทัศนคติมีสององค์ประกอบคือ องค์ประกอบด้านปัญญา และอารมณ์ความรู้สึก โดยยืนยันได้จากข้อเขียนของเขาในหลายปีต่อมา

ลักษณะที่สำคัญของทัศนคติประกอบไปด้วย สิ่งที่อยู่ภายในตัวบุคคล แต่ไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิดแต่เกิดจากการเรียนรู้ และมีลักษณะมั่นคงถาวร ยากที่จะเปลี่ยนแปลงในทันทีทันใด และสุดท้ายคือทัศนคติเกิดขึ้นจากการสัมผัสและเรียนรู้จากภายนอก

ธีระพร อุวรรณโณ (2535: 453) ได้กล่าวไว้ว่า ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้ในระดับพื้นฐานซึ่งมีอยู่ 5 วิธีคือ ทัศนคติที่เกิดจากการวางเงื่อนไขคลาสสิก เกิดจากการแผ่ขยายสิ่งเร้า เกิดจากการวางเงื่อนไขการกระทำ เกิดจากการเรียนรู้จากการสังเกต และเกิดจากความเชื่อ

ทั้งนี้พอจะกล่าวสรุปได้ว่า ทัศนคติก็คือท่าทีหรือความรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นความรู้สึกทางจิตใจของบุคคล อันเกิดจากการเรียนรู้ตลอดจนประสบการณ์ ซึ่งกระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรมไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อสิ่งเร้าอันได้แก่ บุคคล สถานการณ์ ฯ เป็นต้น

แหล่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิด และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติมี 4 แหล่งหลัก คือ ครอบครัว ผู้คนที่บุคคลพบปะด้วย สื่อมวลชน และประสบการณ์ทางตรงกับที่หมายของทัศนคติ (ธีระพร อุวรรณโณ, 2535: 453)

Gordon W. Allport (1961) (พรพิมล วรวิฑูพิพิพงศ์, 2527: 8; อ้างถึงใน พชรินทร์ เสวตสุทธิพันธ์, 2537: 23) ได้ให้ความเห็นไว้ว่าทัศนคติอาจเกิดขึ้นจากสิ่งต่างๆ ดังนี้

1. ทัศนคติจากการเรียนรู้ เด็กเกิดใหม่จะได้รับการอบรมสั่งสอนทั้งประเพณี วัฒนธรรม จากบิดามารดา ทั้งทางตรงและทางอ้อม และปฏิบัติตามแนวทางที่พ่อแม่ปฏิบัติ
2. เกิดจากความสามารถในการแยกแยะความแตกต่าง สิ่งใดดี ไม่ดี เช่น เด็กกับผู้ใหญ่มีการกระทำที่ต่างกัน
3. เกิดจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันไป
4. เกิดจากการเลียนแบบหรือรับเอาทัศนคติของผู้อื่นมาเป็นของตน

ความคิดเรื่องการเกิดของทัศนคติซึ่งเกิดจากการเรียนรู้นี้คล้ายคลึงกับแนวคิดของ Zimbardo, Ebbesen และ Maslach (1977: 49-53)ซึ่งได้สรุปไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้นอยู่กับความรู้ คือ ถ้ามีความรู้ ความเข้าใจดี ทัศนคติก็จะเปลี่ยนแปลง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของคนเราจะขึ้นอยู่กับความรู้ที่มีอยู่ของผู้นั้น ถ้าผู้ใดมีความรู้ดี ทัศนคติต่อสิ่งนั้นก็จะเป็นไปด้วยดี และเมื่อมีทัศนคติดีแล้วก็มีแนวโน้มที่จะส่งผลให้ผู้นั้นแสดงออกทางพฤติกรรมไปในทางที่ดี จะเห็นได้ว่า ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

ทัศนคติมี 3 ประเภทคือ ทัศนคติเชิงบวก (Positive Attitude) เป็นทัศนคติที่ชักนำให้บุคคลแสดงออก มีความรู้สึกหรืออารมณ์จากสภาพจิตใจได้ตอบในด้านดีต่อบุคคลอื่น หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทัศนคติเชิงลบ (Negative Attitude) เป็นทัศนคติที่สร้างความรู้สึกไปในทางเสื่อมเสียไม่ได้รับความเชื่อถือหรือไว้วางใจ ระแวงสงสัย รวมทั้งเกลียดชังต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือบุคคล

โต และสุดท้ายคือทัศนคติวางเฉย (Passive Attitude) เป็นทัศนคติที่บุคคลไม่แสดงความคิดเห็นในเรื่องใดหรือปัญหาใด ส่วนใหญ่มักมีสาเหตุมาจากความห่างไกลจากผลกระทบที่เกิดขึ้น หรือขาดข้อมูลที่ชัดเจนในเรื่องนั้นๆ (ธีระพร อูวรรณโณ, 2535: 473 ; มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520: 238-244, อ้างถึงในนิภา พิตกานนท์, 2536:10 และวิรัช ลภีรัตน์กุล: 200, อ้างถึงใน ศุภกัญญา นาถนิตธาตา, 2539: 31)

โดยสรุปแล้ว จากแนวคิดและทฤษฎีด้านความรู้และทัศนคติดังกล่าวข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่า ความรู้และทัศนคติมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างใกล้ชิด และปัจจัยทั้งสองตัวนี้มักจะถูกกำหนดด้วยปัจจัยอื่นๆ หลายประการที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างกันได้

สำหรับการวัดทัศนคตินั้นมีอยู่ 5 วิธีหลัก คือ การใช้มาตรวัด การสังเกตพฤติกรรม การสังเกตร่องรอยจากการกระทำ การสัมภาษณ์ และการต่อประโยคหรือเรื่องให้จบ

ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยตั้งใจที่จะวัดทัศนคติโดยการใช้มาตรวัด ที่เป็นมาตรฐานการประมาณค่าที่คิดค้นขึ้นโดยนักจิตวิทยาสังคม Rensis Likert (1932) (ธีระพร อูวรรณโณ, 2535: 466-467) ซึ่งเป็นมาตรที่เสนอข้อความจำนวนมากให้ผู้ตอบตอบว่าเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยกับแต่ละข้อความมากน้อยเพียงไร

ด้วยทฤษฎีและแนวคิดต่างๆ เหล่านี้นำไปสู่การพัฒนากรอบแนวคิดที่จะทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และหาคำตอบของความรู้และทัศนคติของข้าราชการในเขตกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัว และศึกษาว่ามีปัจจัยใดที่บ่งบอกได้ว่าปัจจัยใดที่เป็นตัวกำหนดให้ความรู้และทัศนคติของข้าราชการแตกต่างกัน

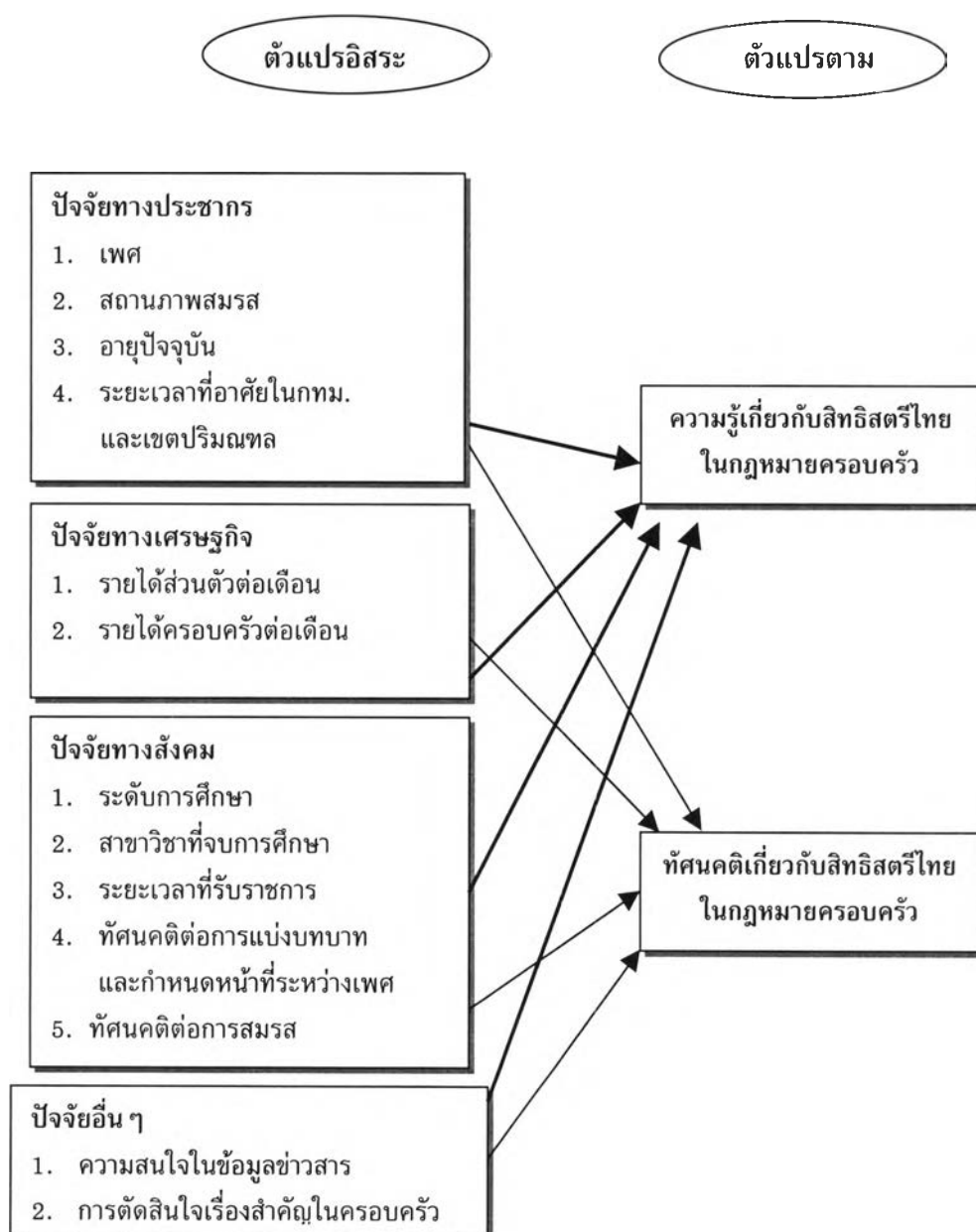
1.4 กรอบแนวคิดของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัย มีพื้นฐานในการสร้างกรอบแนวคิดจากทฤษฎีที่ได้ทบทวนมาอันได้แก่ ทฤษฎีเกี่ยวกับความไม่เสมอภาคทางเพศ ทฤษฎีโครงสร้างและภาระหน้าที่ แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติ โดยได้สร้างตัวแปรและกำหนดกรอบแนวคิดภายใต้ทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น

จากทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สันนิษฐานว่าความไม่เสมอภาคทางเพศ และบทบาทของแต่ละเพศที่สังคมได้กำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นตามที่ปรากฏให้เห็นในตัวบทกฎหมายหรือการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันนั้น ส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อ จารีตประเพณีของสังคมเดิมที่ผ่านมา บันทัดฐานและค่านิยมที่มีต่อคนทั้งสองเพศที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้และทัศนคติที่มีต่อความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ อย่างไรก็ตามเนื่องจากสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก อาจส่งผลให้ความรู้และทัศนคติของคนในสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็นมาแต่เดิม นอกจากนี้เชื่อว่าในระดับบุคคล ประสบการณ์และปัจจัยภูมิหลังของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันนั้นเล่า ก็อาจส่งผลต่อความรู้และทัศนคติของแต่ละบุคคลให้แตกต่างกันไป ปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวได้แก่ ลักษณะด้านประชากร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคม และปัจจัยด้านอื่นๆ นอกจากนี้คาดว่า ความรู้ที่บุคคลมีอยู่ น่าจะส่งผลต่อทัศนคติของบุคคลนั้นๆ ด้วย โดยที่หากมีระดับความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่แตกต่างกัน บุคคลก็น่าจะมีทัศนคติต่อเรื่องนั้นๆ แตกต่างกันไปด้วย

จากข้อสรุปแนวคิดทฤษฎีทั้งหมดดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการศึกษาความรู้และทัศนคติของข้าราชการในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัวตามแผนภูมิที่นำเสนอด้านล่าง โดยที่มีกลุ่มตัวแปรอิสระที่คาดว่าจะมีผลต่อความรู้และทัศนคติ 4 กลุ่มด้วยกัน คือ 1) ปัจจัยทางประชากร 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ 3) ปัจจัยทางสังคม 4) ปัจจัยอื่นๆ และโดยคาดว่าปัจจัยด้านความรู้ที่แตกต่างกัน น่าจะส่งผลต่อทัศนคติของประชากรตัวอย่างเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัวให้มีความแตกต่างกันไปด้วย

แผนภูมิที่ 1 กรอบการศึกษาความรู้และทัศนคติของข้าราชการในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัว

1.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความรู้และทัศนคติของข้าราชการในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัว ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสาร บทความ รวมถึงผลงานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพและสิทธิของสตรีในกฎหมายครอบครัวไทย โดยสะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการและเนื้อหา กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อสถานภาพและสิทธิทางกฎหมายของสตรีไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและการสมรสที่เป็นมานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งได้ทบทวนวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความรู้และทัศนคติของบุคคล โดยได้แบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วนด้วยกันคือ 1) ความไม่เสมอภาคทางเพศในกฎหมายครอบครัวไทย และ 2) งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความรู้และทัศนคติ มีรายละเอียดดังนี้คือ

1.5.1 ความไม่เสมอภาคทางเพศในกฎหมายครอบครัวไทย

ศรัณยา ไชยสุด (2542: 30-45) ได้ศึกษารวบรวมเกี่ยวกับสถานภาพของสตรีนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และพบว่า ในยุคแรกๆ ของประวัติศาสตร์นั้น สตรีไทยไม่มีโอกาสหรือใช้สิทธิได้ทัดเทียมบุรุษ คงมีแต่หน้าที่ที่เท่ากันหรือมากกว่า แต่ถึงกระนั้นเรื่องสถานภาพสตรีกลับมีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ชัดเจนในทุกเรื่องหรือตลอดสมัยต่างๆ เช่น สมัยสุโขทัย เป็นต้น แต่ก็สามารถทราบได้จากแนวปฏิบัติที่เป็นจารีตประเพณี บันทึกทางประวัติศาสตร์ จดหมายเหตุ* วรรณคดี** และโองการต่างๆ*** ในแต่ละสมัย พอสรุปได้ดังนี้คือ

1.5.1.1 สมัยสุโขทัย

ในกฎหมาย “มังรายศาสตร์” หรือ “วินิจฉัยมังราย” ซึ่งเป็นกฎหมายของพระเจ้ามังรายของลานนา (ผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 1835) ซึ่งเป็นยุคเดียวกับสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชของสุโขทัย อาจนำมาเป็นแนวทางในการพิจารณาเรื่องสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสมัยสุโขทัยได้

สิทธิในครัวเรือน: สตรียังถือเสมือน “ทรัพย์สิน” อย่างหนึ่งของสามี มีฐานะด้อยต่ำ โดยถือเป็น “บริวาร” ของสามี สิทธิในบุตรของตนก็ไม่ได้ทัดเทียมกับสามี

สิทธิในการหย่า: ก่อนข้างจะไกล่เคียงกับกฎหมายปัจจุบัน เมื่อหย่ากันแล้วหากมีบุตรด้วยกันก็แบ่งกันไปโดยให้บุตรชายเป็นของสามี บุตรสาวเป็นของภรรยา เมื่อหย่าทรัพย์สินก็แบ่งกันโดยพิจารณาจากการทำมาหาได้และทุนรอนที่มีมาก่อนแต่งงาน ซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจน

* จดหมายเหตุ หมายถึง “หนังสือบอกข่าวคราวที่เป็นไป, รายงานหรือบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น, เอกสารที่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชน ผลิตขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักฐานและเครื่องมือในการปฏิบัติงาน”

** วรรณคดี หมายถึง “หนังสือที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี”

*** โองการ หมายถึง “คำศักดิ์สิทธิ์, ถ้าเป็นคำศักดิ์สิทธิ์มาจากตำราสั่งของพระเจ้าแผ่นดิน เรียกว่าพระราชโองการหรือ พระบรมราชโองการ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525: 210, 732, 924)

ให้สตรีได้มากกว่าบุรุษ เพราะประเพณีส่วนใหญ่ฝ่ายชายซึ่งแต่งงานแล้วจะไปอยู่บ้านภรรยา ดังนั้นกรณีที่ฝ่ายชายไม่มีทรัพย์สินใดและไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิงส่วนแบ่งก็จะตกเป็นของฝ่ายหญิงมากกว่า รวมทั้งสิทธิในบุตรด้วย และถ้าทุบตีฝ่ายหญิงก็จะไม่ได้รับส่วนแบ่งใด ๆ

สิทธิในการทำนิติกรรม: คู่กันซึ่งจะเท่าเทียมกัน ภรรยาที่มีอำนาจตัดสินใจในด้านเงินทองในครอบครัวพอสมควร

สิทธิทางมรดก: ไม่คำนึงถึงสภาพทางเพศมากนัก โดยมากมีสิทธิในมรดกเท่ากัน

1.5.1.2 สมัยกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทองทรงตรากฎหมายไว้หลายฉบับ และมีเกี่ยวข้องหรือพาดพิงถึงสตรีเป็นจำนวนมาก กฎหมายในสมัยนั้นนอกจากได้รับอิทธิพลจากอินเดียและกฎหมายของสุโขทัยแล้ว ยังมีอิทธิพลของขอมมาปะปนด้วย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายครอบครัวมีดังนี้

สิทธิในการหย่า: ในสมัยนี้เรื่องหย่าร้างมีน้อยมาก ด้วยเหตุผลสองประการคือ สตรีมีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อสามีมาก จึงไม่ค่อยเกิดปัญหาเท่าใด (หากปรากฏว่าภรณาน้อยมีชู้ สามีมีสิทธิลงโทษโดยการจับโกนศีรษะ) และสามีเองหากเบื่อหรือไม่ต้องการภรรยาคนใดก็ยังคงเลี้ยงเก็บไว้เป็นบริวาร ไม่มีความคิดจะขับไล่ไป ทั้งยังเป็นเครื่องแสดงถึงฐานะและบารมีทางสังคมด้วย และสามียังมีสิทธิที่จะให้หรือขายภรณาน้อยกับผู้อื่นได้ ชายบุตรกับภรรยาหลงได้เมื่อเล่นการพนันหมดตัว กฎหมายในสมัยนั้นคำนึงถึงสภาพสตรีที่ด้อยกว่าชายในหลายเรื่อง (สังข์ พิธินัย, อ้างถึงในบุญยงค์ เกศเทศ, 2532: 12; ลำพรณ น่วมบุญลือ (2519, 209-213)

สิทธิในการทำนิติกรรม: ภรรยาต้องรับผิดชอบในหนี้สินที่สามีไปกู้ด้วย ถ้าเป็นการกู้มาเลี้ยงครอบครัว แต่ถ้าเกิดสามีหายไปเจ้าหนี้เรียกหนี้ได้เพียงเงินต้นเท่านั้นเรียกดอกเบี้ยไม่ได้ หากภรรยาเป็นคนกู้ก็ต้องปรากฏว่าสามีต้องรู้เรื่องด้วย หากเจ้าหนี้ละเลยไม่บอกสามี สามีก็จะต้องรับใช้เพียงเงินต้นเท่านั้น ข้อนี้ยกเว้นกรณีภรณาน้อย ภาระหนี้สินก็ใช้หลักที่ว่า “ชายหาบหญิงคอน” โดยฝ่ายหญิงรับผิดชอบเพียงหนึ่งในสาม ทรัพย์สินที่หามาได้ร่วมกันเรียกว่า “สินบริคณห์” และจะต้องแบ่งคนละเท่ากัน สินสมรสเป็นทรัพย์สินสมบัติที่พ่อแม่หรือญาติพี่น้องให้มาในระหว่างสมรส นอกนั้นเป็นสินเดิม

สิทธิทางมรดก: ในสมัยนี้บุตรที่เกิดจากภรรยาต่างฐานะกันจะมีสิทธิในการรับมรดกแตกต่างกัน (ศรีธญา ไชยสุด, 2542: 30-45)

1.5.1.3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ลำพรณ น่วมบุญลือ (2519: 209-213) ได้ศึกษาไว้ว่าในสมัยนี้มีกฎหมายที่สำคัญและมีบทบาทในการกำหนดสภาพสตรีหลายฉบับ ในต้นสมัย เนื่องจากการเสียกรุงครั้งที่สอง กฎหมายหลายฉบับได้สูญหายไป พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงชำระรวบรวม

ใหม่เรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” ประมาณปี พ.ศ. 2347 กล่าวกันว่ากฎหมายนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้รับกับเหตุการณ์ในสมัยนั้น ซึ่งส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายครอบครัวมีดังนี้

การสมรส: กฎหมายตราสามดวงได้แบ่งประเภทภรรยาเป็นหลายประเภทตามลักษณะของเรื่อง กล่าวคือในกฎหมายลักษณะผัวเมีย มี 3 ประเภทดังกล่าวไว้ตอนต้น ในกฎหมายลักษณะกัณฑ์มีเพียง 2 ประเภท คือเมียชั้นหมากหรือเมียหลวง ซึ่งให้มีได้เพียง 1 คน กับเมียน้อยหลายคนได้ ส่วนในกฎหมายลักษณะมรดก กำหนดให้มี 3 ประเภทคือ ภรรยาพระราชทานหรือเมียนาง มีศักดิ์สูงกว่าเมียหลวง ภรรยาที่สมรส และภรรยาทูลขอพระราชทานและอนุภรรยาอื่นๆ สิทธิของเมียนางจะเท่าหรือเทียบเท่ากับบุรุษ และมักเป็นสตรีชั้นสูงในพระราชสำนัก

ในสมัยต้นของกรุงรัตนโกสินทร์นั้นสามียังคงมีสิทธิขายหรือยกภรรยาให้คนอื่นได้ ในเรื่องความยินยอมของพ่อแม่เกี่ยวกับการสมรสนั้น ในรัชกาลที่ 4 ได้ทรงแก้กฎหมายผัวเมียว่า “หญิงที่มีอายุถึง 20 ปี มีสิทธิเลือกคู่ครองได้ตามใจชอบ” ต่อมาในรัชกาลที่ 5 มีคดีเลื่องชื่อคือ อ้าวแดงเหมือน จึงมีการแก้กฎหมายผัวเมียอีก โดยกำหนดอายุแรกสมรสของหญิงเป็น 12 ปี เท่ากับว่าสตรีได้รับความคุ้มครองมากขึ้นตามลำดับ

สิทธิในการทำนิติกรรม: ในทางกฎหมายสตรีที่ยังไม่ได้แต่งงานต้องอยู่ในความปกครองของพ่อแม่ ลูกสาวไม่มีอำนาจจัดการทรัพย์สินแต่อย่างใด เมื่อออกเรือนแล้วสามีก็เป็นผู้มีอำนาจในการจัดการทรัพย์สิน เมื่อรัชกาลที่ 5 ประกาศเลิกทาส และมีผลสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2454 ทำให้สถานภาพของสตรีดีขึ้น ทำให้สตรีไม่ถูกซื้อขายหรือจำนำ

สิทธิในการหย่า: แต่มีการปรับปรุงกฎหมายในปี พ.ศ. 2443 ในรัชกาลที่ 5 ได้ทรงประกาศยกเลิกธรรมเนียมการคืนสินสอดของหมั้น ในทางปฏิบัติผู้ชายจะหย่ากับภรรยาต่อเมื่อผู้หญิงชอบเป็นปากเสียงหรือขาดความเคารพนับถือ ในขณะที่ภรรยาจะเลิกกับสามีก็เมื่อสามีเป็นบ้า จิตเสื่อม ไร้สมรรถภาพทางเพศหรือชู้โรค ซึ่งก็เป็นที่ยอมรับกันได้ในขณะนั้น แต่ภรรยาจะอ้างเหตุหย่าเพราะสามีมีเมียน้อยไม่ได้ ตรงกันข้ามหากภรรยามีชู้ นอกจากการหย่าแล้ว ยังหมดสิทธิที่จะได้รับแบ่งเงินสินสมรสอีกด้วย เกี่ยวกับลูกนั้น ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ให้ลูกชายอยู่กับแม่ และลูกสาวอยู่กับพ่อ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงแก้ไขให้พิจารณาในเรื่องศักดิ์นามมากกว่าเพศ กล่าวคือฝ่ายที่มีศักดิ์นามตั้งแต่ 400 ไร่ขึ้นไป จะเป็นผู้ตกลงใจว่าจะเลี้ยงบุตรหรือไม่ ถ้าไม่เลี้ยงก็ให้สิทธิอีกฝ่ายหนึ่งเอาไปเลี้ยง

สิทธิทางมรดก: ก่อนสมัยรัชกาลที่ 4 บุตรภรรยาไม่มีสิทธิในสินเดิมเลย ภายหลังรัชกาลที่ 4 ได้ออกประกาศว่า ถ้าสามีตายจาก ให้แบ่งสินเดิมออกเป็น 10 ส่วน มีบุตร 1 คนได้ 1 ส่วน ที่เหลือจึงคืนบิดามารดาสามี แต่ถ้ามีบุตร 10 คน ก็ไม่ต้องคืนสินเดิม ยุคนี้ยังคงมีภรรยาหลายคนเช่นเดิม การแบ่งมรดกนั้น ภรรยาพระราชทานได้ 4 ส่วนครึ่ง ภรรยาหลวงที่มีชั้นหมากสูงขอได้ 4 ส่วน อนุภรรยาและทาสได้คนละ 3 ส่วนครึ่ง (ศรัณยา ไชยสุด, 2542: 30-45)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 (ประสพสุข บุญเดช, 2541: 4) ได้มีการปรับปรุงกฎหมายลักษณะผัวเมีย เพื่อให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะกรรมการฝรั่งเศสขึ้นตรวจชำระและ

ยกร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คณะกรรมการได้ศึกษาหลักกฎหมายไทยในกฎหมายตราสามดวง และในคำพิพากษาศาลฎีกานำมาเทียบเคียงกับหลักกฎหมายต่างประเทศ อาทิเช่นประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมันเป็นต้น มูลเหตุสำคัญที่ต้องมีการแก้ไขกฎหมายลักษณะผู้เมียมาใช้กฎหมายฉบับนี้คือ ประเทศไทยต้องการยกเลิกสนธิสัญญาให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่มหาอำนาจตะวันตกที่มาตั้งศาลกงสุลในประเทศไทย และเป็นการกอบกู้เอกราชทางศาล การตรวจชำระกฎหมายครอบครัวครั้งนั้น ได้พบว่าปัญหาในชั้นแรกของการร่างกฎหมายดังกล่าวคือ นโยบายในการมีภริยาจะมีได้คนเดียวตามหลักสากลหรือได้หลายคนตามประเพณีไทยของเรา

ในสมัยรัชกาลที่ 6 เริ่มต้นเป็นที่สนใจในเรื่องเมียเดียวอย่างมาก กล่าวคือนายเทียนวรรณ (ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในสมัยนั้น) ได้พยายามณรงค์ให้ผู้ชายมีเมียเพียงคนเดียว การมีเมียหลายคนเป็นการสิ้นเปลืองเงินหลวงที่จะนำมาทำนุบำรุงภรรยา ซึ่งก็เป็นที่วิพากษ์กันว่า มองในส่วนที่เป็นผลกระทบต่อบุตรจะได้รับมากกว่าการเข้าใจสถานภาพสตรี ในรัชกาลนี้มีการร่างกฎหมายที่เรียกว่า “พระราชบัญญัติลักษณะจดทะเบียนครอบครัว” ซึ่งได้รวมการจดทะเบียนการสมรสไว้ในมาตรา 25 ว่าการสมรสจะถูกต้องตามกฎหมายเมื่อจดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น แต่ก็ยังมีได้จำกัดเรื่องห้ามมีเมียเกิน 1 คนอยู่ดี การแต่งงานจะต้องให้พ่อแม่เลือกให้ ต่อมาก็พัฒนาให้สิทธิที่จะแต่งงานโดยการเลือกคู่ครองเอง กรณีที่มีได้รับความยินยอม หากมีบุตรขึ้นมา ก็ถือเป็นผู้เมียแม่บิดามารดาจะไม่รู้เห็น แม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 4 ปี พ.ศ. 2411 กำหนดจำกัดสิทธิการเลือกคู่ครองสำหรับหญิงสูงศักดิ์ ให้ต้องขอความยินยอมจากพ่อแม่ก่อน ซึ่งเท่ากับว่าสตรีทั่วไปไม่จำเป็นต้องอยู่ในข้อบังคับนี้แล้ว มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า การแก้ไขกฎหมายในเรื่องสิทธิสตรีนี้ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยยังคงให้ความสำคัญกับสตรีชั้นสูงซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าไว้ (ศรัณยา ไชยสุด, 2542: 30-45)

คณะกรรมการฝรั่งเศสตรวจชำระและยกร่างกฎหมายครอบครัวฯ ได้ทำงานต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 8 พบว่าปัญหาเรื่องการมีภริยาเดียวนั้นยังเป็นปัญหาอยู่มาก จึงได้นำปัญหานี้เข้าปรึกษาในรัฐสภา รัฐสภาได้ประชุมปรึกษากันแล้วมีมติตามเสียงข้างมากให้มีภรรยาได้คนเดียว คณะกรรมการจึงยกร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 นี้ นำเสนอรัฐสภา จนในที่สุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกประกาศใช้บังคับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 เป็นต้นมา นับเป็นกฎหมายครอบครัว ฉบับที่ 2 ของประเทศไทย (กฎหมายครอบครัวฉบับแรกของไทย คือ กฎหมายลักษณะผู้เมีย ซึ่งตรวจชำระจากกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยรัชกาลที่ 1)

เมื่อกล่าวถึงการสมรส การสมรสที่กฎหมายยอมรับคือการสมรสที่จะต้องมีการจดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น หากไม่ได้มีการจดทะเบียนสมรส แม้จะได้จัดงานแต่งงานใหญ่โตแค่ไหน กฎหมายก็ไม่รับรองการสมรสนั้น ตรงข้ามแม้จะไม่มีพิธีแต่งงานเลย แต่ได้ไปจดทะเบียนสมรสกันที่เขตหรืออำเภอ ก็ถือเป็นการสมรสที่ถูกต้องสมบูรณ์ (สตรีทัศน์, 2534: 45) และกฎหมายครอบครัวฉบับนี้เองที่ได้ระบุว่าทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ สินส่วนตัว และสินสมรส โดยเมื่อหย่าร้างกันทรัพย์สินที่ได้มาจากช่วงเวลาหลังการสมรสจะต้องแบ่งกันคนละ 1 ส่วนเท่าๆ กัน ยกเว้นฝ่ายใดมีสินเดิมมาข้างเดียวให้ฝ่ายนั้นได้สินสมรส 2 ส่วน (วิมลศิริ ชำนาญเวช, 2535: 77)

1.5.1.4 ภายหลังจากการตรวจชำระประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ใหม่เมื่อ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2519 -ปัจจุบัน

ความไม่เท่าเทียมของสิทธิชาย-หญิงในกฎหมายครอบครัวไทยนั้นมีมานานมาก โดยเฉพาะที่เห็นได้ชัดคือ การที่ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคน ซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมตั้งแต่สมัยโบราณ แต่ในรัชกาลปัจจุบันนี้สตรีได้รับสิทธิและความคุ้มครองทางกฎหมายมากขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก แต่ยังมีประเด็นที่ยังมีความไม่เท่าเทียมปรากฏอยู่ในกฎหมายครอบครัว โดยจากการศึกษาของธานินทร์ กรีวิเชียร (2510, อ้างถึงในบุญยงค์ เกศเทศ, 2532: 11) ซึ่งได้ศึกษาถึงสิทธิของสตรีในกฎหมายไทยตามที่มีบันทึกไว้ในประมวลกฎหมายตั้งแต่เดิมนั้น ปรากฏว่าสตรีมีแต่ภาระและหน้าที่ ส่วนสิทธินั้นแทบจะไม่มีเลย สภาพของสตรีอยู่ในลักษณะเหมือนทรัพย์สินของชายผู้เป็นสามีเท่านั้น นอกจากนั้นยังให้สิทธิชายในการมีภรรยาได้หลายคน มีอำนาจจะเขียนตีสั่งสอนได้โดยมีเงื่อนไขว่ามีให้กระตุกแขนขาหัก สำหรับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ว่าด้วยครอบครัวและมรดกในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของสตรีนั้นมีทั้งส่วนเด่นและด้อย ซึ่งสมควรจะได้แก้ไขบทบัญญัติบางประการให้เกิดความเป็นธรรมขึ้น

ในอดีต หญิงมีสามีไม่มีสิทธิทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สิน ถึงแม้ว่าทรัพย์สินจะเป็นมรดกของฝ่ายหญิง ปัจจุบันกฎหมายระบุให้หญิงมีอำนาจทำนิติกรรมโดยได้รับความเห็นชอบจากสามีได้ และเมื่อชายทำนิติกรรมก็ควรจะได้รับความเห็นชอบจากภรรยาด้วย (อมรา พงศาพิชญ์, 2529: 13) ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ที่ได้ตรวจชำระใหม่เมื่อ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2519

ก่อนการปฏิรูปกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ 5 ใน ปี พ.ศ. 2519 ความไม่เท่าเทียมด้านสิทธิในกฎหมายครอบครัว และความเป็นพลเมืองของสตรียังมีอยู่มากมาย อาทิเช่น สิทธิในการหามา จัดการ และจำหน่ายทรัพย์สินของสตรีนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ชาย ความไม่เท่าเทียมกันยังคงมีอยู่ในหลายเรื่อง เช่น การเดินทางออกนอกประเทศก็ต้องได้อนุญาตจากสามีเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้ถูกตัดออกไปภายหลังการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายแพ่งฯ ฉบับดังกล่าว แต่ยังมีกฎหมายบางมาตราที่สตรียังไม่ได้รับความเป็นธรรมในสมัยนั้น กล่าวคือ

1. ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของการหมั้น ในมาตรา 1445 และมาตรา 1446 ของกฎหมายฉบับดังกล่าว ผู้ชายสามารถเรียกร้องค่าทดแทนจากชายอื่นได้ในกรณีที่ไปมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคู่หมั้นตน ในทางกลับกัน ผู้หญิงไม่สามารถเรียกร้องค่าทดแทนได้ในกรณีเดียวกัน
2. ในเรื่องของการฟ้องหย่านั้น ภายใต้กฎหมายฉบับดังกล่าว มาตรา 1516 ผู้ชายมีสิทธิที่จะฟ้องหย่าได้หากภริยามีชู้ แต่ในทางกลับกันภรรยาไม่สามารถฟ้องร้องสามีได้ นอกจากจะต้องหาหลักฐานมาแสดงว่าสามียกย่องสตรีอื่นในฐานะภริยา (Suchart Prasith-rathasint and Suwanlee Piampiti, 1982: 147-153; National Commission on Women's Affairs, 1985: 43-48)
3. กฎหมายอาญาในมาตรา 276 กรณีข่มขืน ที่ว่า “ชายใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงที่ไม่ใช่ภรรยาตน” หมายความว่า ถ้าเป็นภรรยาตนจะสามารถข่มขืนกระทำชำเราได้ (จดหมายข่าว ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542: 44-45) ซึ่งไม่เกิดความเป็นธรรมกับหญิงผู้เป็นภริยา

4. การจดทะเบียนชื่อนั้น มักจะถูกเฉลยว่าไม่มีความผิด ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับฝ่ายชาย

5. เมื่อมีการหย่าเกิดขึ้น สตรีมักมีโอกาสน้อยที่จะได้รับเงินค่าเลี้ยงดูจากสามี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสามีเป็นข้าราชการ เนื่องจากในมาตรา 286 ของกฎหมายแพ่งฯ ห้ามไม่ให้มีการเลี้ยงเงินในลักษณะนี้ ซึ่งกฎหมายนี้ใช้บังคับ เงินเดือน และค่าจ้างเป็นทรัพย์สินที่ไม่อยู่ในข่ายแห่งการบังคับคดีให้ศาลสั่งยึดไม่ได้ กล่าวคือ ถ้าภริยาไม่ได้ค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามีซึ่งรับราชการ ภริยาไม่มีสิทธิที่จะร้องศาลให้ยึดเงินเดือนสามีมาเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ ตัวอย่างที่เห็นชัด คือระเบียบว่าด้วยการเบิกเงินสวัสดิการสำหรับบุตร ซึ่งเดิมกำหนดให้สามีเบิกได้ฝ่ายเดียว ภริยาจะเบิกได้ต่อเมื่อหย่าและมีข้อตกลงในสัญญาหย่าว่าได้อำนาจปกครองบุตร (ปัจจุบันได้แก้ไขข้อกำหนดทั้งสองฝ่ายตกลงกันได้ว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้เบิก ในกรณีที่แยกกันอยู่แม้จะยังมีได้หย่าขาดจากกัน ถ้าภริยาเป็นผู้เลี้ยงดูบุตร ภริยาก็มีสิทธิเบิกเงินสวัสดิการสำหรับบุตรได้) และในกรณีที่ภริยามิใช่ข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งไม่มีสิทธิเบิกเงินสวัสดิการสำหรับบุตร ก็จะไม่สิทธิร้องขอเงินในส่วนนี้ ถ้าสามีไม่เบิกให้ ก็จะไม่ได้รับเงินสวัสดิการในส่วนนี้ (แต่ปัจจุบันหากมีข้อตกลงในสัญญาหย่าหรือมีคำพิพากษาของศาลให้จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู แล้วคู่กรณีไม่ปฏิบัติตาม ผู้มีสิทธิได้รับการอุปการะเลี้ยงดูสามารถร้องขอให้ศาลสั่งยึดเงินเดือนหรือค่าจ้างเพื่อจ่ายเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูได้) (กสส., 2541: 194-195)

6. ก่อนปี พ.ศ. 2515 ผู้หญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติจะสามารถมอบสัญชาติไทยให้แก่บุตรได้โดยอัตโนมัติ อย่างไรก็ตาม ในปีเดียวกันได้มีการออกพระราชกฤษฎีกาให้ยกเลิกสิทธิดังกล่าว โดยระบุว่าสตรีที่แต่งงานกับชาวต่างชาติที่เข้าเมืองมาโดยผิดกฎหมายหรือชาวต่างชาติที่ได้รับอนุญาตเข้าเมืองชั่วคราว จะไม่มีสิทธิมอบสัญชาติให้กับบุตรได้ (Suchart Prasith-rathint and Suwanlee Piampiti, 1982: 147-153; National Commission on Women's Affairs, 2528: 43-48) ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้มีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าว โดยกำหนดให้หญิงไทยที่แต่งงานกับชายต่างชาติมีสิทธิที่จะให้ลูกถือสัญชาติตามผู้เป็นมารดาได้ (สุธีรา ทอมสัน, 2537: 22)

7. ยังคงมีกฎหมายที่บังคับให้สตรีที่แต่งงานแล้วจะต้องใช้นามสกุลของสามี ตามพระราชบัญญัติการใช้ชื่อสกุล ปี พ.ศ. 2525 ซึ่งหากสตรีที่สมรสแล้วสามารถที่จะเลือกใช้นามสกุลเดิม นามสกุลของสามี หรือใช้ทั้งสองนามสกุลก็จะเกิดความเท่าเทียมกันมากขึ้น (Suchart Prasith-rathint and Suwanlee Piampiti, 1982: 147-153; National Commission on Women's Affairs, 2528: 43-48; อมรา พงศาพิชญ์ และวิมลศิริ ชำนาญเวช, 2541: 4)

8. เมื่อหญิงไทยสมรสกับชาวต่างด้าว สามีของหญิงนั้นไม่สามารถอ้างทะเบียนสมรสขอถือสัญชาติไทยตามภรรยา เพราะกฎหมายไม่เปิดโอกาสให้ ในขณะที่ชายไทยสมรสกับหญิงต่างด้าวมีโอกาสให้คู่สมรสถือสัญชาติไทยได้ และหญิงไทยต้องเปลี่ยนคำนำหน้านามเป็น “นาง” และใช้นามสกุลของสามีต่างด้าว เกิดปัญหาในการจัดการธุรกิจที่ดิน เพราะเจ้าหน้าที่ไม่ยอมทำนิติกรรมให้ ภายหลังคณะรัฐมนตรีได้มีมติ (11 พ.ค. 42) กำหนดหลักเกณฑ์ในการจดทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้คนไทยที่สมรสกับคนต่างด้าวเสียใหม่ว่า ถ้าคู่สมรสต่างด้าวยืนยันเป็นลายลักษณ์อักษรว่าเงินที่ซื้อที่ดินทั้งหมดเป็นสินส่วนตัวไม่ใช่สินสมรส ก็ให้ดำเนินการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมได้ (วิมลศิริ ชำนาญเวช, 2543ก: 206-217; วิมลศิริ ชำนาญเวช, 2543ข: 5-7)

9. หญิงไทยที่สมรสแล้วแต่มิได้เปลี่ยนคำนำหน้านามเป็น “นาง” ไม่สามารถทำหนังสือเดินทางให้บุตรเพื่อไปต่างประเทศได้ จนกว่าจะต้องเปลี่ยนคำนำหน้านามก่อนตามระเบียบของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งนับว่าไม่เป็นธรรมต่อสตรีและบุตรของสตรีนั้น จนกระทั่งภายหลังคณะกรรมการกฤษฎีกาได้มีมติ (สิงหาคม 2538) ว่าสามารถทำหนังสือเดินทางให้บุตรได้โดยมิต้องเปลี่ยนคำนำหน้านาม (วิมลศิริ ชำนาญเวช, 2543ก: 206-217; วิมลศิริ ชำนาญเวช, 2543ข: 5-7)

นอกจากปัญหาในด้านของตัวบทกฎหมายแล้ว ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาพบว่า แม้กฎหมายครอบครัวจะกำหนดให้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นหนึ่งในมูลเหตุฟ้องหย่า 10 ประการก็ตามแต่บ่อยครั้งที่สตรีต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะขาดหลักฐานในการพิสูจน์ เพราะเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ได้ลงบันทึกประจำวันไว้ และแม้ว่ากฎหมายลักษณะครอบครัว จะเปิดช่องให้คู่สมรสร้องขออำนาจศาลให้ใช้ “มาตรการที่มีผลบังคับใช้ทันที” เช่นการบังคับให้ส่งเสียค่าเลี้ยงดู สิทธิเลี้ยงดูลูก และอัยตทรัพย์สิน ซึ่งเป็นมาตรการที่ใช้บังคับในระหว่างดำเนินการฟ้องหย่า แต่ก็น่าแปลกที่แทบจะไม่มีใครใช้ประโยชน์จากกฎหมายฉบับนี้เลยเพราะคนรู้กฎหมายนี้น้อยมาก (กสส.,2543: 8-9)

นอกจากนี้ ประสพสุข บุญเดช (2539: 230-240) ได้เคยแสดงข้อคิดเห็นในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายครอบครัวไว้ว่า ในอนาคตระบบครอบครัวในสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปมากกว่าเดิม กฎหมายครอบครัวจึงควรที่จะมีการปรับปรุงให้ทันต่อเหตุการณ์โดยได้เสนอข้อกฎหมายที่ควรแก้ไข 11 ประการด้วยกันคือ

1. การยกเลิกสิทธิในการเรียกค่าทดแทนกรณีบอกเลิกสัญญาหมั้นเพราะการกระทำชั่วอย่างร้ายแรงของคู่หมั้นภายหลังการหมั้น และค่าทดแทนจากชายอื่นที่ล่วงเกินหญิงคู่หมั้นทางประเวณี หรือที่กฎหมายลักษณะผัวเมียเรียกว่า “ชู้เหินฮั่นหมาก” ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 1444 มาตรา 1445 และมาตรา 1446 เสียก่อน

2. เพิ่มอายุของชายและหญิงที่จะทำการสมรสเป็น 18 ปีบริบูรณ์

3. ห้ามบุคคลที่เป็นโรคร้ายแรงบางชนิดมิให้ทำการสมรส

4. ปรับปรุงบทบัญญัติเรื่องการร้องขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้สามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากจากกันเป็นการชั่วคราวเพื่อให้มีมาตรการคุ้มครองครอบครัวมากยิ่งขึ้น (เมื่อครอบครัวเกิดปัญหา การแยกกันอยู่ชั่วคราว อาจส่งผลให้ผู้กระทำผิดเกิดสำนึก กลับตัวกลับใจได้ การหย่าขาดโดยทันที อาจเกิดปัญหาแก่บุตร)

5. ปรับปรุงบทบัญญัติเรื่องการทำสัญญาก่อนสมรสในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาให้ชัดเจนและเหมาะสมยิ่งขึ้น (ควรยึดหลักการเดิม แต่ไม่ควรอนุญาตให้ทำสัญญาก่อนสมรสไว้ล่วงหน้า เช่น ทำสัญญาว่าหากชายหย่าขาดจากกันให้สินสมรสทั้งหมดตกเป็นของหญิงฝ่ายเดียว)

6. เพิ่มระยะเวลาการทิ้งร้างและการรับโทษจำคุกที่เป็นเหตุฟ้องหย่าเป็น 2 ปี (ในต่างประเทศ และประเทศเพื่อนบ้านเช่นประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย อินเดีย อังกฤษ และอเมริกา ล้วนแต่มีระยะเวลา 2 ปีทั้งสิ้น)

7. กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาให้สามีหรือภริยาฝ่ายใดเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์หลังการหย่าให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

8. กำหนดให้เด็กที่เกิดระหว่างสมรสโดยการผสมเทียมเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามีของมารดา (ตามมาตรา 1539 วรรคหนึ่ง ชายผู้เป็นสามีมีสิทธิฟ้องไม่รับเด็กเป็นบุตรได้ ถ้าบุตรนั้นมิได้เกิดจากการร่วมประเวณี)

9. ให้อำนาจศาลที่จะสั่งพิสูจน์หมู่เลือดหรือตรวจพิสูจน์เนื้อเยื่อในคดีฟ้องขอให้รับเด็กเป็นบุตรได้

10. ให้สิทธิปู้ย่ำตายายที่จะติดต่อกับหลานของตนได้ตามสมควร (ภายหลังการหย่า แม้อำนาจการปกครองจะตกกับมารดาแต่ผู้เดียว แต่สามีมีสิทธิที่จะไปติดต่อย่อมเยียบบุตรได้ แต่สิทธินี้มีได้ให้แก่ปู้ย่ำตายาย)

11. กำหนดหลักเกณฑ์การคำนวณค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ชัดเจน

1.5.2 งานวิจัยเกี่ยวกับตัวแปรอิสระต่างๆ ที่ส่งผลต่อตัวแปรตาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1.5.2.1 เพศ

เพศนั้นพบว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความรู้และทัศนคติ จากงานวิจัยหลายชิ้นพบว่าหญิงกับชายมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมและสังคมกำหนดบทบาทและกิจกรรมของคนสองเพศไว้ต่างกัน เพศจึงมีความสัมพันธ์กับความรู้หรือทัศนคติ เช่นการศึกษาของชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ (2515: 38) พบว่าเพศชายมีทัศนคติเห็นด้วยสูงสุดในเรื่องของทัศนคติเกี่ยวกับเพศศึกษาและทัศนคติเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว ในขณะที่เพศหญิงมีทัศนคติในเรื่องดังกล่าวต่ำที่สุด คล้ายคลึงกับการศึกษาของจันทร์เพ็ญ สิริพัฒน์ (2527: 104) ซึ่งพบว่าเพศชายมีทัศนคติที่เห็นด้วยกับข้อความเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศมากกว่าเพศหญิง รวมถึงการศึกษาของวีรสิทธิ์ สิทธิไตรย์และคณะ (2534: 159) ได้พบว่าเพศชายมีความรู้เรื่องโรคเอดส์ดีกว่าเพศหญิง

ส่วนการศึกษาของเยาวภา เวคะวากยานนท์ (2526, 78) พบว่าเพศของนักเรียนมีผลทำให้เกิดความแตกต่างในความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับประชากรศึกษาของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตามการศึกษาของมรกต พรพิบูลย์ (2534: 158) พบว่าเพศไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างในระดับของความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบการปกครองและทัศนคติเกี่ยวกับการปกครองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่นเดียวกันกับการศึกษาของบุญจิระ พุทธิศรี (2541: 113) ที่ได้พบว่าประชากรในเขตกรุงเทพมหานครทั้งเพศชายและหญิงมีความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ 2540 และทัศนคติต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ 2540 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าเพศมีผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติ ส่วนเพศใดจะมีความรู้หรือทัศนคติที่ดีมากกว่าเพศใดนั้น ขึ้นอยู่กับเรื่องที่ศึกษาเฉพาะเรื่องไป ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยคาดว่าเพศชายน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่าเพศหญิง

1.5.2.2 สถานภาพสมรส

สถานภาพสมรสเป็นตัวแปรที่น่าจะส่งผลกระทบต่อความรู้หรือทัศนคติ บุคคลที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน น่าจะมีความรู้หรือทัศนคติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแตกต่างกัน การศึกษาของอุทิศ ชาวลิต (2521: 57) ที่พบว่าในกลุ่มนักศึกษาหญิงสถานภาพสมรสมีอิทธิพลต่อการผันแปรของทัศนคติ กล่าวคือนักศึกษาหญิงที่ยังเป็นโสดมีความเห็นว่าความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงาน เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจไม่ควรปฏิบัติในอัตราที่สูงกว่านักศึกษาหญิงที่สมรสแล้ว อีกทั้งการศึกษาของวีรสิทธิ์ ลิทธิไตรย์และคณะ (2534: 159) ได้พบว่าผู้ที่สมรสแล้วมีแนวโน้มที่จะมีความรู้เรื่องโรคเอดส์ดีกว่าผู้ที่เป็นโสด และงานของศิริรัตน์ มลิณทานุช (2537: 89) ได้พบว่า แรงงานที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีการรับรู้เรื่องโรคเอดส์แตกต่างกัน

ทั้งนี้พอจะกล่าวได้ว่า สถานภาพสมรสอาจมีผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติของบุคคลในบางเรื่อง ซึ่งในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงใคร่จะศึกษาว่าสถานภาพสมรสที่ต่างกันมีผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติของข้าราชการเกี่ยวกับลิสต์ตรีในกฎหมายครอบครัวเพียงใด โดยที่อนุมานว่าข้าราชการที่สมรสแล้วน่าจะมีความรู้มากกว่า และมีทัศนคติเชิงบวกต่อเรื่องดังกล่าวเมื่อเปรียบเทียบกับข้าราชการที่มีสถานภาพสมรสอื่น

1.5.2.3 อายุ

อายุเป็นตัวแปรที่สะท้อนให้เห็นภูมิหลังและประสบการณ์ที่ผ่านมาของชีวิตและส่งผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากความรู้อาจเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นตามอายุที่ผ่านไป บุคคลที่มีอายุต่างกันมีโอกาสในการเรียนรู้ต่างกัน ย่อมมีความรู้และทัศนคติต่างกันด้วย จากงานวิจัยของวิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน (2521:85) พบว่านักศึกษาที่มีอายุมากขึ้นจะมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยน้อยลง โดยแตกต่างจากงานวิจัยของศิริรัตน์ มลิณทานุช (2537: 89) ได้พบว่าแรงงานที่มีอายุน้อยกว่าจะมีการรับรู้เรื่องโรคเอดส์สูงกว่าแรงงานซึ่งมีอายุมากกว่า และงานวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของจินตนา สุนทรโทท (2531, 93) พบว่า อายุมีความสัมพันธ์ทางลบหรือเป็นไปในทางตรงข้ามเกี่ยวกับความรู้เกี่ยวกับโครงการพยากรณ์ฯ ทัศนคติต่อการใช้สารเคมีฯ กล่าวคืออายุมากขึ้นมีความรู้ที่น้อยลง และมีทัศนคติทางบวกต่อการใช้สารเคมีฯ ในขณะที่งานวิจัยของศุภกัญญา นาดนิตธาตา (2539: 125) ซึ่งค้นพบว่า ผู้ที่มีอายุมากกว่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยามากขึ้นด้วย คล้ายคลึงกับการศึกษาของวีรสิทธิ์ ลิทธิไตรย์และคณะ (2534: 159) ได้พบว่าผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ (25 ปีขึ้นไป) มีแนวโน้มที่จะมีความรู้เรื่องโรคเอดส์ดีกว่าผู้ที่อยู่ในวัยรุ่น (อายุ 15-24 ปี) เช่นเดียวกัน และจากงานวิจัยของไพบุลย์ สุทรสุภาและสนิท วงศ์ประเสริฐ (2541: 58) ได้พบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับความรู้เรื่องโรคเอดส์

งานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดแตกต่างจากการศึกษาของมรกต พรพิบูลย์ (2534: 158) ซึ่งพบว่าอายุไม่เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความแตกต่างในระดับของความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบการปกครองและทัศนคติเกี่ยวกับการปกครองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ทั้งนี้พอจะอนุมานจากงานวิจัยที่ได้รวบรวมมาในเรื่องนี้ได้ว่าอายุมีความสัมพันธ์กับความรู้และทัศนคติ โดยที่ผู้ที่มีอายุมากกว่า มักจะมีความรู้เพิ่มขึ้นและมีทัศนคติแตกต่างกันตามประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นตามวัย

1.5.2.4 ระยะเวลาที่อาศัยในกทม.และเขตปริมณฑล

ระยะเวลาที่อาศัยในกทม.และเขตปริมณฑลน่าจะส่งผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติในเรื่องสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวด้วยเช่นกัน การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ไม่ปรากฏอย่างชัดเจน แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกันคือจากการวิจัยของ ประไพ พุกงาม (2542, 123) ซึ่งพบว่าระยะเวลาที่คนงานบ่อเลี้ยงกุ้งต่างชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้เรื่องโรคเอดส์ โดยที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ทิศทางความสัมพันธ์ของระยะเวลาที่คนงานสวนยางพารามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้เรื่องโรคเอดส์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผู้วิจัยจึงคาดว่าผู้ที่มีระยะเวลาที่อาศัยในกทม.และเขตปริมณฑลยาวนานกว่าน่าจะมีโอกาสรับฟังข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องมากกว่าเพราะในเขตเมืองหลวงและปริมณฑลนั้นมีความเจริญสูง ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีข่าวสารสูงกว่าในเขตอื่น ด้วยเหตุนี้จึงพอจะอนุมานได้ว่าผู้ที่อยู่อาศัยในเขตกรุงเทพฯ ด้วยระยะเวลาที่นานกว่า น่าจะมีความรู้มากกว่า และมีทัศนคติที่แตกต่างกับผู้ที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในกทม.ฯ น้อยกว่า

1.5.2.5 รายได้ส่วนตัวและรายได้ครอบครัวต่อเดือน

รายได้เป็นตัวแปรที่น่าจะส่งผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติด้วยเช่นเดียวกัน บุคคลที่มีรายได้ต่างกัน มักมีสถานะทางสังคมแตกต่างกัน และยังมีความรู้และทัศนคติแตกต่างกันอีกด้วยพบได้จากงานศึกษาของเพ็ญศรี ปิยะรัตน์ (2517: 111) พบว่าสตรีที่มีรายได้สูงกว่า และสตรีที่มีรายได้ครอบครัวสูงกว่า จะมีความรู้และใช้วิธีคุมกำเนิดสูงกว่าสตรีที่มีรายได้หรือรายได้ครอบครัวต่ำกว่า สอดคล้องกับการศึกษาของสุจิตรา กิจวิวัฒนาชัย (2525: 135-136) ค้นพบว่าสตรีที่ครอบครัวมีรายได้สูงกว่า 80,000 บาทขึ้นไปจะมีความรู้ ทัศนคติ และการใช้วิธีการวางแผนครอบครัวสูงสุดเมื่อเทียบกับสตรีที่มีรายได้ครอบครัวต่ำกว่า เช่นเดียวกันกับการศึกษาของอารีย์ ภูประเสริฐ (2534: 136) ซึ่งได้พบว่ารายได้ครัวเรือนมีผลต่อทัศนคติในเชิงบวกต่อการปลูกสร้างสวนป่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และคล้ายคลึงกับงานวิจัยของ ประพิศ จำริญพานิชย์กุล (2537: 83) ได้พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติก็คือระดับรายได้ของผู้ประกันตน เพราะว่ามีผู้มีรายได้ต่ำจะจ่ายเงินสมทบต่ำ แต่รับประโยชน์ทดแทนอย่างคุ้มค่า อันทำให้ผู้มีรายได้ต่ำมีทัศนคติที่ดีต่อการประกันสังคม ตรงกันข้ามกับผู้ที่มีรายได้สูงต้องจ่ายเงินสมทบในอัตราสูง แต่กลับได้รับสิทธิประโยชน์ทดแทนต่ำ ทำให้ผู้มีรายได้ต่ำมีทัศนคติทางบวกมากกว่าผู้มีรายได้สูง

งานวิจัยที่กล่าวมาสอดคล้องกับการศึกษาของสาลินี หลีหเจริญกุล (2539: 318-319) ที่พบว่ารายได้ของผู้ที่ทำงานมีความสัมพันธ์กับความรู้ทางการเมือง และทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเช่นเดียวกันกับการศึกษาของบุญจิระ พุทธิศรี

(2541: 116) ได้พบว่าประชากรที่มีรายได้แตกต่างกันมีความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ 2540 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีทัศนคติต่อการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ 2540 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับเดียวกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกันกับการศึกษาของ เขียวภา เวศวากยานนท์ (2527, 79-80) พบว่ารายได้ของบิดามารดาของนักเรียนไม่มีผลต่อความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับประชากรศึกษาของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

โดยสรุปพอจะกล่าวได้ว่ารายได้ที่น่าที่จะส่งผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติเช่นเดียวกัน ในงานวิจัยนี้คาดว่าผู้ที่มีรายได้สูงกว่า น่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัวมากกว่า และเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ต่างจากข้าราชการที่มีรายได้ต่ำกว่า

1.5.2.6 ระดับการศึกษาและสาขาวิชาที่จบการศึกษา

ตัวแปรระดับการศึกษาและสาขาวิชาที่จบการศึกษาล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติ โดยจากการศึกษาของเพ็ญศรี ปิยะรัตน์ (2517: 110) พบว่าสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่า ป. 4 จะมีความรู้และใช้วิธีคุมกำเนิดสูงกว่าสตรีที่มีการศึกษา ป.4 หรือต่ำกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ วิมาลา เจียมสากล (2515: บทคัดย่อ) ที่พบว่าบิดามารดาที่มีการศึกษาระดับสูงมีทัศนคติที่จะให้บุตรสมรสช้ากว่าบิดามารดาที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า และคล้ายคลึงกับงานวิจัยของศิริวรรณ ศิริบุญ (2523, 54) ที่พบว่าครุมัธยมศึกษาที่มีการศึกษาสูง มีความรู้และทัศนคติต่อประชากรศึกษาดีกว่าครุมัธยมศึกษาที่ต่ำกว่า ในทำนองเดียวกันจากการศึกษาของมาลินี ชุ่มพฤษ (2524: 57) ได้พบว่าสตรีที่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะเห็นด้วยกับการทำแท้งในทุกกรณีค่อนข้างสูง และอัตราส่วนของการเห็นด้วยจะลดลงในกลุ่มที่มีการศึกษาต่ำซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวาสนา เสดะจันทน์ (2540: 156) ได้พบว่าข้าราชการสตรีในสังกัดกรุงเทพมหานครที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป จะมีทัศนคติในการทำงานที่มีความเป็นสมัยใหม่กว่าข้าราชการที่จบการศึกษต่ำกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอารีย์ ภูประเสริฐ (2534: 136) ซึ่งได้พบว่าการศึกษาที่มีผลต่อทัศนคติในการปลูกสร้างสวนป่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เช่นเดียวกับการศึกษาของสาลินี หลีหเจริญกุล (2539: 318-319) ได้พบว่าระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับความรู้ทางการเมืองและทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คล้ายคลึงกับงานวิจัยของนิภา พิตกานนท์ (2536: 71) พบว่าผู้แทนสหกรณ์ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความรู้เกี่ยวกับสันนิบาตสหกรณ์แตกต่างกัน เช่นเดียวกันกับงานวิจัยของบุญจิระ พุทธิศรี (2541: 115) ได้พบว่าประชากรกลุ่มการศึกษาแตกต่างกัน จะมีความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ 2540 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 รวมถึงงานวิจัยของจินตนา ปัญญาอาวุธ (2541: 179) ได้พบว่าการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ในการปฏิรูปการเมือง โดยคนที่มีการศึกษาสูงกว่ามีความรู้มากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำกว่า

นอกจากนี้งานวิจัยของปรียา อันตระกูล (2522, 61) ยังพบว่าแผนกวิชาที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ด้านเพศศึกษา กล่าวคือนักเรียนที่เรียนแผนกวิทย์จะมีความรู้ด้านเพศศึกษาและการวางแผนครอบครัวดีกว่านักเรียนแผนกศิลป์ เช่นเดียวกันกับการศึกษาของจันทร์เพ็ญ สิริพิพัฒน์ (2527: 103) ซึ่งพบว่านิสิตที่เรียนในสายวิทยาศาสตร์มีความรู้มากกว่านิสิตที่เรียนในสายสังคม

ศาสตร์ และแตกต่างจากการศึกษาของวิลเลียม สตรีท (2537: 104) ที่พบว่านักศึกษาที่เรียนสาขาวิชาศิลปศาสตร์มีความรู้เรื่องโรคเอดส์มากกว่าสาขาสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และการศึกษาของจินตนา สุนทรโทก (2531, 93) ยังพบว่าความถี่ในการเข้าฝึกรอบมมีความสัมพันธ์ทางลบหรือเป็นไปในทางตรงข้ามกับทัศนคติเกี่ยวกับการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูข้าว

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น พบว่ามีงานอยู่หลายชิ้น ที่ค้นพบถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษา และสาขาวิชาที่จบการศึกษาว่ามีความสัมพันธ์กับความรู้และทัศนคติ ผู้วิจัยจึงได้นำตัวแปรนี้มาศึกษาหาความสัมพันธ์ในงานวิจัยนี้ด้วยเช่นกัน โดยอนุมานว่าข้าราชการที่จบการศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับตัวบทกฎหมายและสภาพสังคมวัฒนธรรมค่อนข้างมากกว่าสาขาวิชาอื่น น่าจะมีความรู้ที่ดีกว่าและมีทัศนคติที่ต่างจากข้าราชการที่จบการศึกษาในสาขาวิชาอื่น

1.5.2.7 ระยะเวลาที่รับราชการ

สำหรับการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องไม่พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับตัวแปรเรื่องระยะเวลาที่รับราชการที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ และทัศนคติที่ชัดเจนแต่อย่างไร มีเพียงงานวิจัยของวาสนา เสตะจันทร์ (2540: 157) ซึ่งพบว่าข้าราชการสตรีในสังกัดกรุงเทพมหานคร ระดับ 5-6 จะมีทัศนคติในการทำงานที่มีความเป็นสมัยใหม่มากกว่าข้าราชการสตรีระดับ 3-4 และมีทัศนคติในทางบวกต่อบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปของสตรีในสังคมด้วยเช่นเดียวกัน และในการศึกษาของกรรณิการ์ วิจิตรสุคนธ์และคณะ (2529: 42) พบว่า ประสิทธิภาพการทำงานของพยาบาลมีความสัมพันธ์กับความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เช่นเดียวกันกับการศึกษาของนงลักษณ์ จินตนาติลกและคณะ (2529: 43) ได้พบว่าพยาบาลที่ปฏิบัติงานเป็นเวลา 6-10 ปี เป็นกลุ่มที่มีคะแนนเฉลี่ยด้านความรู้สูงสุด และพบว่าระยะเวลาปฏิบัติงานที่แตกต่างกันมีผลต่อทัศนคติ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากงานวิจัยข้างต้นจึงพอจะอนุมานได้ว่าบุคคลที่มีระยะเวลาที่รับราชการนานต้องมีอายุที่สูงวัยตามวันเวลาที่ผ่านไป ประสิทธิภาพที่ส่งสมตามอายุที่มากขึ้น น่าจะมีผลกระทบที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่มีระยะเวลาการทำงานด้วยในลักษณะเดียวกันกับตัวแปรอายุ จึงได้นำตัวแปรนี้มาศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ด้วย โดยอนุมานว่าข้าราชการที่มีระยะเวลาที่รับราชการนานกว่า น่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้มากกว่า และมีทัศนคติในเรื่องดังกล่าวต่างจากข้าราชการที่มีระยะเวลาที่รับราชการน้อยกว่า

1.5.2.8 ทัศนคติต่อการแบ่งบทบาทและกำหนดหน้าที่ระหว่างเพศ

จากการทบทวนวรรณกรรมไม่พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับตัวแปรเรื่องทัศนคติต่อการแบ่งบทบาทและกำหนดหน้าที่ระหว่างเพศที่มีความสัมพันธ์กับความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัว แต่อย่างใด แต่จากการศึกษาวรรณกรรมต่างๆ พบว่าในระบบครอบครัวที่ชายเป็นใหญ่ ประกอบกับค่านิยม จารีตประเพณีเดิมของสังคมนั้นมักจะทำให้หญิงตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ และในปัจจุบันแม้สภาพสังคมจะได้เปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ยังมีบุคคลอีกจำนวนไม่น้อยที่ยัง

ยึดติดกับทัศนคติเดิมๆ ที่ให้ชายเป็นใหญ่ มีบทบาทและอำนาจเหนือหญิง จึงเป็นเหตุที่น่าจะพิจารณาว่าการที่บุคคลมีทัศนคติต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น น่าจะส่งผลต่อทัศนคติในเรื่องใกล้เคียงกันในทิศทางเดียวกันด้วยหรือไม่ อย่างไร เช่นเดียวกันกับผู้ที่มีทัศนคติต่อการแบ่งบทบาทและกำหนดหน้าที่ระหว่างเพศนั้น น่าจะส่งผลต่อเรื่องของความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายด้วยเช่นกัน แต่ในทิศทางอย่างไรมัน เป็นเรื่องที่น่าศึกษาต่อไปผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะนำตัวแปรนี้มาศึกษาในงานวิจัยนี้ โดยได้อนุมานว่าผู้ที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อการแบ่งบทบาทและกำหนดหน้าที่ระหว่างเพศ น่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้มากกว่าและมีทัศนคติในเรื่องของสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวแตกต่างจากผู้ที่มีทัศนคติเชิงลบต่อการแบ่งบทบาทและกำหนดหน้าที่ระหว่างเพศ

1.5.2.9 ทัศนคติต่อการสมรส

ในการศึกษาครั้งนี้พิจารณาเห็นว่า ทัศนคติต่อการสมรสเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัว การทบทวนงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวแปรนี้มีอยู่หลายชิ้นด้วยกันคือ ภัสสร ลิมานนท์ (2529: 135-137) ได้ทำการศึกษาทัศนคติและค่านิยมของสตรีไทยเกี่ยวกับการสมรส พบข้อมูลที่น่าสนใจว่า สตรีส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่ยอมรับว่าเป็นโสดในปัจจุบันน่าจะดีกว่าแต่งงาน แต่หากหญิงโสดหรือหญิงที่ผ่านการหย่าร้างมาแล้ว หากปรารถนาที่จะแต่งงานก็อาจจะกระทำได้โดยไม่ต้องจำกัดว่าเป็นอายุเท่าใดที่ควรเลิกคิดถึงการแต่งงาน

สตรีปัจจุบันมีโอกาสมากขึ้นในการเลือกคู่ครอง (สุธีรา ทอมสัน และเมทินี พงษ์เวช, 2538: 43-44) การศึกษาที่เพิ่มขึ้นและความสามารถในการที่จะหารายได้ให้แก่ครอบครัว ทำให้สตรีมีอิสระและพึ่งตนเองได้ ส่งผลให้สตรีประวิงเวลาแต่งงานออกไป หรืออาจเลือกไม่แต่งงานเลยก็ได้

คุณหญิงกนก สามเสน วิล (อ้างใน Vitit Muntarbhorn, Wimonsiri Jamnamvej and Tanawadee Boonlue, 1990: 8-13) ได้ให้ทัศนะในเรื่องสถานภาพทางสังคมของผู้หญิงไทยไว้ว่า ประเพณีและทัศนคติดั้งเดิม คาดหวังว่าจะต้องเป็นแม่บ้าน ดูแลครอบครัว สตรีในหลายสังคมไม่ได้รับอิสระในการเลือกคู่ เมื่อสมรสแล้วก็มีหน้าที่เพียงดูแลบ้าน ครอบครัวยุติธรรม แม้ในปัจจุบันความเป็นแม่บ้านจะค่อยๆ หายไป แต่สถานภาพก็ยังคงด้อยกว่าผู้ชาย เพราะผู้ชายเท่านั้นที่จะสืบสกุลได้ ผู้หญิงแต่งงานแล้วต้องใช้นามสกุลสามี ถ้าไม่กระทำตามจะถูกมองว่าก้าวร้าวและผิดประเพณี เห็นได้ว่าเห็นได้ว่าเงื่อนไขหลายประการในการสมรสทำให้คนจำนวนไม่น้อยเห็นว่าสตรีด้อยสถานภาพลง มีอิสระน้อยลง ส่งผลให้ในปัจจุบันสตรีสมรสน้อยลง และใช้ชีวิตโสดมากขึ้น

สำหรับการศึกษาของธนาชาติ คำยา (2541: 112-120) ซึ่งทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย พบว่าสตรีที่อยู่ในช่วงสมรสประมาณครึ่งหนึ่งจดทะเบียนสมรส โดยให้เหตุผลว่าต้องการให้ถูกต้องตามกฎหมายมีสัดส่วนสูงสุด คือ เพื่อความมั่นคงในชีวิตครอบครัว เพื่อใช้เป็นเอกสารหรือหลักฐานในการติดต่อต่างๆ สตรีที่ไม่จดทะเบียนสมรสโดยให้เหตุผลว่าไม่จำเป็นมีสัดส่วนสูงสุด เหตุผลรองลงมาคือการจดทะเบียนสมรสมีความยุ่งยาก และไม่ต้องการให้มีปัญหาในการทำนิติกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวมา พอที่จะกล่าวได้ว่าผู้หญิงปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะครองชีวิตโสดมากขึ้น สมรสเมื่ออายุมากขึ้น และอาจมีแนวโน้มที่จะจดทะเบียนสมรสน้อยลง ข้อมูลและเครื่องชี้การพัฒนาศาสตร์ของประเทศไทย ปีพ.ศ. 2533-2542 (2543: 93) (เอกสารประกอบการสัมมนาระดับความคิดระดับชาติ กรอบวิสัยทัศน์ และทิศทางการพัฒนา ฉบับที่ 9) ชี้ให้เห็นว่าประชากรไทยนั้นมีแนวโน้มของอัตราการสมรสลดลง จาก 37.9: 1,000 ครัวเรือนในปี พ.ศ. 2535 เป็น 20.41: 1,000 ครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2541 ในขณะที่อัตราการหย่าร้างมีจำนวนสูงขึ้นที่ละน้อย จาก 3.69: 1,000 ครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2535 เป็น 4.25: 1,000 ครัวเรือนในปี พ.ศ. 2541 จึงพอที่จะอนุมานได้ว่าสตรีไทยในอนาคต จะสมรสเมื่ออายุมากขึ้น และสตรีที่สมรสแล้วอาจจะมีจำนวนการหย่าร้างเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากทัศนคติเชิงลบต่อการสมรส ที่ได้ส่งผลต่อการตัดสินใจในเรื่องการใช้ชีวิตของผู้หญิงนั้น นั่นเอง

เป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าการที่บุคคลมีทัศนคติเชิงลบหรือเชิงบวกต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น จะส่งผลให้เกิดความแตกต่างต่อความรู้และทัศนคติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันในทิศทางเดียวกันด้วยหรือไม่ กล่าวคือ ในการวิจัยครั้งนี้มีความสนใจที่จะศึกษาว่าข้าราชการที่มีทัศนคติต่อการสมรสในทิศทางต่างกันนั้น จะส่งผลให้เกิดความแตกต่างในเรื่องความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวในทิศทางใดบ้าง

1.5.2.10 ความสนใจในข้อมูลข่าวสาร

ความสนใจในข้อมูลข่าวสารในเรื่องใดๆ ก็ตามอาจส่งผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติในเรื่องนั้นๆ เพราะการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับการสื่อสาร การสื่อสารเป็นผลมาจากการเรียนรู้ และการเรียนรู้เป็นผลอย่างหนึ่งของการสื่อสาร (Read Hadley, 1972, อ้างถึงในสุภิญญา อามีน, 2539:16) ผู้ที่มีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารมากน่าที่จะเป็นผู้ที่มีความรู้มาก และส่งผลต่อทัศนคติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ได้รับรู้มา และจากการศึกษาของมนทรา โลหพันธ์ (2524: 163-164) ซึ่งพบว่าสตรีที่ดูโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และอ่านเอกสารสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวมากกว่า จะมีความรู้เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวทั้งวิธีชั่วคราว และวิธีถาวรสูงกว่าสตรีที่ดูโทรทัศน์-ภาพยนตร์ และอ่านเอกสารสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวน้อยกว่า และความสัมพันธ์ระหว่างการรับข่าวสารกับทัศนคติเรื่องการวางแผนครอบครัวก็ให้ผลเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ในการศึกษาของปัญญา ดาวจรัสแสงชัย (2525: 82) พบว่าสตรีที่มีความถนัดในการเปิดรับสื่อมวลชนมากกว่าจะมีความรู้ในวิธีทำแท้งมากกว่าสตรีที่เปิดรับสื่อมวลชนน้อยกว่า สอดคล้องกับการศึกษาของสุมน อัยสิน (2527: บทคัดย่อ, อ้างถึงในสุวรรณณี โพธิศรี, 2535: 56) ที่ศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารและการผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมไทย ศึกษาเฉพาะชาวจีนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่าความถนัดในการเปิดรับสื่อมวลชน ซึ่งได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ มีผลทำให้กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยแตกต่างกัน

งานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นสอดคล้องกับการศึกษาของสุวรรณณี โพธิศรี (2535, บทคัดย่อ) ที่พบว่าปริมาณการรับข่าวสารโรคเอดส์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ และพบว่าสื่อมวลชนเป็นสื่อที่มีบทบาทในการให้ความรู้ และ

การยอมรับปฏิบัติในการป้องกันโรคเอดส์สูงสุด เช่นเดียวกันกับการศึกษาของสก็ญญา อามีน (2539, 86) ที่พบว่าพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกถ่ายอวัยวะมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติที่มีต่อการปลูกถ่ายอวัยวะกล่าวคือเมื่อได้รับข่าวสารมากขึ้นจะมีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อการปลูกถ่ายอวัยวะ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Rushton (1979: 345, 1981: 105 อ้างถึงใน อีระพร อูวรรณโณ, 2535: 459) ซึ่งชี้ชัดว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อทัศนคติของผู้ชม โดย Rushton ได้วิจัยและทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลสื่อมวลชน พบว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อผู้ชมทั้งทางบวกและทางลบ และสื่อมวลชนยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนของการปลูกฝังความรู้และให้ทัศนคติทางสังคมส่วนหนึ่ง (socializing agent)

อาจจะสรุปได้ว่า ความสนใจในข้อมูลข่าวสารน่าที่จะส่งผลให้เกิดความแตกต่างในระดับความรู้และทัศนคติ การวิจัยครั้งนี้จึงคาดว่าผู้ที่มีความสนใจในข้อมูลข่าวสารมากกว่า น่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัวมากกว่า และมีทัศนคติในเรื่องดังกล่าวแตกต่างจากผู้ที่มีความสนใจในข้อมูลข่าวสารน้อยกว่า

1.5.2.11 การตัดสินใจเรื่องสำคัญในครอบครัว

มาลินี วงษ์สิทธิ์ (2535, 5-15) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติต่อค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัวในสังคมไทย สัมภาษณ์ประชากรชายหญิง 667 คนในหมู่บ้านของภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าค่านิยมในเรื่องของความเท่าเทียมในชีวิตสมรส ภรรยาส่วนใหญ่ยังคงยืนยันว่าสามีเป็นผู้ที่ควรจะมีสิทธิมีเสียงมากกว่าภรรยาร้อยละ 67.71 อีกประเด็นหนึ่งก็คือผู้ที่เห็นด้วยว่าภรรยาควรจะมีมุมมองข้ามเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความไม่ซื่อสัตย์นอกใจของสามี ถึงร้อยละ 25.31 ส่วนค่านิยมในเรื่องบทบาทระหว่างเพศผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 32 เห็นด้วยว่าเป็นการดีสำหรับครอบครัวหากสามีเป็นคนหาเลี้ยงครอบครัว และร้อยละ 60 ให้ความเห็นว่าผู้หญิงควรจะอยู่กับบ้านมากกว่าออกไปทำงานนอกบ้าน งานวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าสตรีในชนบทส่วนใหญ่ยังยึดติดกับค่านิยมและประเพณีเดิม ที่ให้สามีเป็นผู้มีสิทธิมีเสียงมากกว่าภรรยา

การศึกษาของภัสสร ลิมานนท์ (2529: 122,137) พบว่าในการตอบคำถามเรื่องสามีควรเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องสำคัญภายในครอบครัว (เช่นการใช้จ่ายเงินในครอบครัว การให้การศึกษบุตร) โดยจำแนกตามอายุและการศึกษา (ตารางที่ 5.7) พบว่าเป็นที่ยอมรับกันน้อยมากในกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีและมีอายุ 30 ปีขึ้นไป มีทัศนคติในเชิงไม่เห็นด้วย โดยมีค่านิยมแบบใหม่ที่ถือว่า หญิงควรมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้ทัดเทียมชายมากพอควร เท่าที่สังคมและวัฒนธรรมแบบใหม่จะเปิดโอกาสให้

จากการทบทวนงานวิจัยดังกล่าว พบว่าในอดีตที่ผ่านมามีสังคมไทยได้กำหนดให้ชายมีอำนาจตัดสินใจมากกว่าหญิง แม้ในกฎหมายลักษณะผัวเมียและกฎหมายครอบครัวฉบับที่ 2 ของไทย (บังคับใช้วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478) ที่ผ่านมาก็ตาม มักจะมอบอำนาจตัดสินใจในเรื่องทรัพย์สินให้แก่ผู้เป็นสามีมาช้านาน ภริยาจะทำนิติกรรมทรัพย์สินใดก็ตามต้องได้รับความยินยอมจากสามี ผู้วิจัยจึงอนุมานว่าคุณคที่มีทัศนคติในเชิงลบ คือไม่เห็นด้วยต่อการตัดสินใจในครอบครัวว่า

ควรเป็นฝ่ายชายนั้น น่าที่จะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัวมากกว่าและมีทัศนคติในเชิงลบ คือไม่เห็นด้วยกับกฎหมายครอบครัวฉบับที่บังคับใช้ในปัจจุบัน

1.6 สมมติฐานการศึกษา

ในการศึกษาความรู้และทัศนคติของข้าราชการในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัว มีสมมติฐานดังนี้ คือ

1.6.1 กรณีตัวแปรตามคือความรู้ของข้าราชการเกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัว

สมมติฐานหลัก:

ข้าราชการในเขตกรุงเทพมหานครที่มีปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยอื่นๆ แตกต่างกัน น่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวในระดับแตกต่างกัน

สมมติฐานย่อย:

1. ข้าราชการเพศชายน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่าข้าราชการเพศหญิง
2. ข้าราชการที่มีสถานภาพสมรสน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่มีสถานภาพสมรสอื่น
3. ข้าราชการที่มีอายุมากกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่มีอายุน้อยกว่า
4. ข้าราชการที่มีระยะเวลาที่อาศัยในกทม.และเขตปริมณฑลนานกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่มีระยะเวลาที่อาศัยในกทม.และเขตปริมณฑลสั้นกว่า
5. ข้าราชการที่มีรายได้ส่วนตัวสูงกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่มีรายได้ส่วนตัวต่ำกว่า
6. ข้าราชการที่มีรายได้ครอบครัวสูงกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่มีรายได้ครอบครัวต่ำกว่า
7. ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า
8. ข้าราชการที่จบการศึกษาในกลุ่มสาขาวิชาสังคมศาสตร์น่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่จบการศึกษาในสาขาวิชาอื่น
9. ข้าราชการที่มีระยะเวลารับราชการยาวนานกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่มีระยะเวลารับราชการสั้นกว่า
10. ข้าราชการที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อการแบ่งบทบาทและกำหนดหน้าที่ระหว่างเพศน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่มีทัศนคติเชิงลบต่อการแบ่งบทบาทและกำหนดหน้าที่ระหว่างเพศ

11. ข้าราชการที่มีทัศนคติต่อการสมรสในเชิงลบน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่มีทัศนคติต่อการสมรสในเชิงบวก
12. ข้าราชการที่มีความสนใจในข้อมูลข่าวสารมากกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่มีความสนใจในข้อมูลข่าวสารน้อยกว่า
13. ข้าราชการที่ครอบครัวมีสามีและภรรยาตัดสินใจเรื่องสำคัญในครอบครัวร่วมกัน น่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากกว่า ข้าราชการที่ครอบครัวมีสามีหรือภรรยาตัดสินใจเรื่องสำคัญในครอบครัวเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

1.6.2 กรณีตัวแปรตามคือทัศนคติของข้าราชการเกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัว

สมมติฐานหลัก:

ข้าราชการในเขตกรุงเทพมหานครที่มีลักษณะทางประชากร ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม และลักษณะอื่นๆ แตกต่างกัน น่าจะมีทัศนคติเกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวในระดับแตกต่างกัน

สมมติฐานย่อย

1. ข้าราชการเพศชายน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่าข้าราชการเพศหญิง
2. ข้าราชการที่สมรสน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่มีสถานภาพสมรสอื่น
3. ข้าราชการที่มีอายุมากกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่มีอายุน้อยกว่า
4. ข้าราชการที่มีระยะเวลาที่อาศัยในกทม.และเขตปริมณฑลนานกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่มีระยะเวลาที่อาศัยในกทม.และเขตปริมณฑลสั้นกว่า
5. ข้าราชการที่มีรายได้ส่วนตัวสูงกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่มีรายได้ส่วนตัวต่ำกว่า
6. ข้าราชการที่มีรายได้ครอบครัวสูงกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่มีรายได้ครอบครัวต่ำกว่า
7. ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า
8. ข้าราชการที่จบการศึกษาในกลุ่มสาขาวิชาสังคมศาสตร์น่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่จบการศึกษาในสาขาวิชาอื่น
9. ข้าราชการที่มีระยะเวลารับราชการยาวนานกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่มีระยะเวลารับราชการสั้นกว่า
10. ข้าราชการที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อการแบ่งบทบาทและกำหนดหน้าที่ระหว่างเพศน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่ทัศนคติเชิงลบต่อการแบ่งบทบาทและกำหนดหน้าที่ระหว่างเพศ

11. ข้าราชการที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อการสมรสน่าจะมีทัศนคติเชิงบวกเกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่มีทัศนคติเชิงลบต่อการสมรส
12. ข้าราชการที่มีความสนใจในข้อมูลข่าวสารมากกว่าน่าจะมีทัศนคติเชิงลบเกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่มีความสนใจในข้อมูลข่าวสารน้อยกว่า
13. ข้าราชการที่ครอบครัวมีสามีและภรรยาตัดสินใจเรื่องสำคัญในครอบครัวร่วมกัน น่าจะมีทัศนคติเชิงลบเกี่ยวกับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสูงกว่า ข้าราชการที่ครอบครัวมีสามีหรือภรรยาตัดสินใจเรื่องสำคัญในครอบครัวเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาความรู้และทัศนคติของข้าราชการในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัว มี 3 ประการดังนี้คือ

1.7.1 ทราบข้อเท็จจริงว่าข้าราชการมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัว มากน้อยเท่าใดและมีทัศนคติในทิศทางใดเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว และตัวแปรใดบ้างที่มีผลต่อความรู้และทัศนคติของข้าราชการเกี่ยวกับสิทธิสตรีไทยในกฎหมายครอบครัว

1.7.2 เพื่อจะได้นำข้อมูลที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการจัดทำโครงการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจเพิ่มเติมให้กลุ่มข้าราชการเกี่ยวกับกฎหมายที่ส่งผลกระทบต่อชายและหญิง โดยเฉพาะข้าราชการหญิงได้ตระหนักและเข้าใจถึงสิทธิที่ตนมีอยู่ เพื่อหาทางปกป้องสิทธิของตนได้มากกว่าที่เป็นอยู่ และข้าราชการชายก็ให้ความสำคัญและมองเห็นความไม่เท่าเทียมในข้อกฎหมายมากยิ่งขึ้น และยอมรับในสิทธิของผู้หญิงมากยิ่งขึ้น และในอนาคต หากเป็นไปได้ก็อาจจะขยายโครงการให้ความรู้ด้านกฎหมายแก่กลุ่มประชากรทั่วไปอีกด้วย

1.7.3 เพื่อนำเสนอผลการศึกษาที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับความรู้และทัศนคติของข้าราชการที่มีต่อสถานภาพทางกฎหมายและสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวไทยที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ประกอบการวางแผน และอาจนำไปใช้ประโยชน์ในการแสวงหาทางแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิสตรีให้มีความเสมอภาคกับบุรุษ โดยจะเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น มีมุมมองและทิศทางมากขึ้น อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศของสตรีได้อย่างเต็มที่ต่อไปในอนาคตได้